

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ О. П. Степанов
« _____ » _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 056 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Нові світові центри економічного зростання»

Виконавець: Чубко Юлія Анатоліївна, група МЕВ-401

(підпис виконавця)

Керівник: професор, доктор наук з державного
управління, професор кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Біла Світлана Олексіївна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Балабанова Галина Петрівна

(підпис нормоконтролера)

Київ – 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу

спеціальність 056 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Степанов О.П.

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Чубко Юлії Анатоліївни

1. Тема роботи «Нові світові центри економічного зростання» затверджена наказом ректора від «29» березня 2019 р. №600/ст.
2. Термін виконання роботи: з 04 травня 2020 року по 16 червня 2020 року.
3. Вихідні дані до роботи: статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, матеріали й аналітичні звіти міжнародних рейтингів та індексів, у т.ч.: doing business, індекс економічної свободи та ін.; щорічні звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світової організації торгівлі (СОТ), Світового банку (СБ).
4. Зміст пояснювальної записки: стан, закономірності та етапи формування світових центрів економічного зростання: теоретико-методологічний аспект, глобальні тренди зміни «полюсів» економічного зростання світової економіки у XXI ст., економічні стратегії та прогнози становлення нових світових центрів економічного зростання у XXI ст.

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 27 таблиця, 3 рисунки та 4 додатки.

6. Презентація основних результатів дипломної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 24 слайдів.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін Виконання	Відмітка про виконання
	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми дипломної роботи	23.03.2020	Виконано
	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання дипломної роботи	30.03.2020	Виконано
	Розглянути стан, закономірності та етапи формування світових центрів економічного зростання: теоретико-методологічний аспект	04.05.2020 – 10.05.2020	Виконано
	Оцінити глобальні тренди зміни «полюсів» економічного зростання світової економіки у XXI ст.	11.05.2020 – 17.05.2020	Виконано
	Визначити та обґрунтувати економічні стратегії та прогнози становлення нових світових центрів економічного зростання у XXI ст.	18.05.2020 – 24.05.2020	Виконано
	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	25.05.2020 – 27.05.2020	Виконано
	Оформити дипломну роботу	28.05.2020	Виконано
	Попередній захист дипломної роботи	29.05.2020	Виконано
	Передати дипломну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	06.06.2020	Виконано
	Передати дипломну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	09.06.2020	Виконано

8. Дата видачі завдання: « ____ » _____ 2020р.

Керівник дипломної роботи _____

(підпис керівника)

Біла С.О.

(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання _____

(підпис випускника)

Чубко Ю.А.

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Нові світові центри економічного зростання»: 106 сторінок, 27 таблиць, 3 рисунки, 58 літературних джерел, 4 додатки.

Перелік ключових слів (словосполучень): СВІТОВІ ЦЕНТРИ, ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ, ЕКСТЕНСИВНИЙ ТА ІНТЕНСИВНИЙ РОЗВИТОК, ІННОВАЦІЇ, СТАЛИЙ РОЗВИТОК, ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА, НОВІ ІНДУСТРІАЛЬНІ КРАЇНИ, ЕКСПОРТ, ІМПОРТ, ТОРГОВЕЛЬНІ ВІЙНИ.

Об'єкт дослідження: процеси становлення та економічного домінування нових світових центрів економічного зростання у світовій економіці.

Предмет дослідження: теоретико-методологічні та практичні аспекти становлення нових світових центрів економічного зростання у світовій економіці.

Мета дипломної роботи: дослідження соціально-економічних причин та наслідків формування нових світових центрів економічного зростання у світовій економіці.

Методи дослідження: теоретичні методи: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, історичного та логічного, каузальний; емпіричні методи: статистичний, графічний, класифікацій; метод експертних оцінок та прогнозування та ін.

Отримані результати та їх новизна: полягає у обґрунтуванні вирішальної ролі переходу до інтенсивного, інноваційного та сталого розвитку країн, що стають новими центрами економічного зростання у світовій економіці у XXI ст.

Значущість виконаної роботи та висновки: перехід економіки країн світу до нового технологічного укладу, що розвивається на засадах інновацій, ІТ-технологій, «Індустрії 4.0» та на принципах сталого розвитку є матеріальним підґрунтям формування нових світових центрів економічного зростання у XXI ст.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали дипломної роботи рекомендується використовувати в процесі підготовки фахових аналітичних звітів та доповідей, наукових статей та тез матеріалів конференцій щодо проблематики становлення нових центрів економічного зростання у світовій економіці у XXI ст.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
СТАН, ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СВІТОВИХ ЦЕНТРІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ...	10
1.1. Історичні передумови та етапи формування світових центрів економічного лідерства.....	10
1.2. Вимір економічного зростання та класифікації країн світу	19
1.3. Роль міжнародних економічних організацій у регулюванні процесів економічного зростання в країнах світу.....	28
РОЗДІЛ 2	
ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ ЗМІНИ «ПОЛЮСІВ» ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ У ХХІ ст.....	38
2.1. Соціально-економічні передумови та наслідки економічного протистояння США та КНР.....	38
2.2. Пріоритети сталого розвитку країн Європейського Союзу як основа конкурентного інноваційного економічного зростання	45
2.3. Національні стратегії економічного зростання «нових індустріальних країн» – лідерів світового розвитку у ХХІ ст.	54
РОЗДІЛ 3	
ЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПРОГНОЗИ СТАНОВЛЕННЯ НОВИХ СВІТОВИХ ЦЕНТРІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ У ХХІ СТ.	64
3.1. Місце та роль української економіки у системі міжнародного поділу праці та перспективи євроінтеграції України.....	64
3.2. Роль інновацій, «цифрової економіки» та «Індустрії 4.0» у становленні нових світових центрів економічного зростання.....	69
3.3. Прогнози становлення нових світових центрів економічного зростання на період до 2030 та до 2050 року.....	76
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	91

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На початку третього десятиріччя XXI ст. вкрай загострюється економічне протистояння між країнами світу – новими лідерами світового економічного розвитку. США, Китай, Країни ЄС, Японія, Канада, Індія та країни Азійсько-Тихоокеанського регіону прагнуть отримати нові ринки збуту, матеріальні та фінансові ресурси, для закріплення свого статусу нових світових центрів економічного зростання. Цей процес не проходить безконфліктно, проявом чого стають торговельні війни, економічні та політичні санкції, зростання кредитної заборгованості та ризику дефолту. Новим випробуванням для світової економіки стала пандемія COVID-19, яка кардинально вплинула на обсяги та динаміку світового економічного розвитку, загострила прояви «неопротекціонізму» у економічній політиці багатьох країн світу. В таких умовах зростає актуальність дослідження проблематики економічних причин та соціально-економічних наслідків формування нових світових центрів економічного зростання, що підтверджує актуальність теми дипломної роботи.

Проблематику формування нових світових центрів економічного зростання у світовій економіці дослідили такі іноземні вчені як: А. Беттс, А. Епе, К. Маркс, С. Хантінгтон, Е. Тоффлер, У. Ростоу [40; 67; 34; 76].

Питання економічного зростання країн-лідерів світового розвитку досліджувати такі українські вчені як: С. Біла, А. Румянцев, А. Філіпенко, Я. Столярчук, Н. Резнікова [18; 21; 46; 48]. Натомість, проблематика визначення економічних передумов формування нових світових центрів економічного розвитку у XXI ст. ще недостатньо вивчена, що потребує її докладного аналізу.

Метою дипломної роботи є дослідження соціально-економічних причин та наслідків формування нових світових центрів економічного зростання у світовій економіці.

Відповідно до поставленої мети в дипломній роботі виділено **основні завдання:**

- дослідити історичні передумови та етапи формування світових центрів економічного лідерства в умовах ринкової економіки;
- представити показники економічного зростання та класифікації країн світу;
- визначити роль міжнародних економічних організацій у регулюванні процесів економічного зростання в країнах світу та у світовій економіці;
- визначити соціально-економічні передумови та наслідки економічного протистояння США та КНР, у т.ч. шляхом ведення торговельних війн;
- визначити пріоритети сталого розвитку країн Європейського Союзу як основи конкурентного інноваційного економічного зростання;
- дослідити національні стратегії економічного зростання «нових індустріальних країн» – лідерів світового розвитку у XXI ст.;
- визначити місце та роль української економіки у системі міжнародного поділу праці та перспективи активізації процесів євроінтеграції України;
- дослідити роль інновацій, «цифрової економіки» та «Індустрії 4.0» у становленні нових світових центрів економічного зростання;
- проаналізувати прогнози щодо економічного розвитку країн та становлення нових світових центрів економічного зростання на період до 2030 та до 2050 рр..

Об'єктом дослідження є процеси становлення та економічного домінування нових світових центрів економічного зростання у світовій економіці.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти становлення нових світових центрів економічного зростання у світовій економіці.

Методологія дослідження. Методологічну основу дипломної роботи становлять як загальнонаукові так і спеціальні методи наукових досліджень. В основі дипломної роботи – використання принципу єдності теорії та практики, дослідження причинно-наслідкових зв'язків, застосування методу наукової абстракції та конкретизації явищ і процесів, методів історичного та логічного, індукції та дедукції, що дозволяє системно висвітлити закономірності становлення нових світових центрів економічного зростання у світовій економіці, дослідити вплив цих процесів на еволюцію міжнародних економічних відносин.

У першому розділі, в процесі теоретико-методологічного обґрунтування стану, закономірностей та етапів формування світових центрів економічного зростання в умовах глобалізації широко застосовується каузальний метод (причинно-наслідкових зв'язків), методи історичного та логічного, аналізу та синтезу, метод класифікацій та узагальнень.

У другому розділі, в процесі дослідження глобальних трендів зміни «полюсів» економічного зростання світової економіки у XXI ст. представлено класифікацію економічних показників країн-лідерів світового розвитку, досліджено найкращі здобутки у сфері досягнення економічного зростання Китаю, США, країн Європейського Союзу. Для цього використовуються методи індукції та дедукції, класифікацій, графічний метод, метод історичного та логічного, аналізу та синтезу, метод статистичного аналізу та метод узагальнень, синергетичний підхід, що дозволяє виявити тісний зв'язок між економічним зростанням, конкурентоспроможністю країни та формуванням нових світових економічних центрів – виникненням країн-лідерів соціально-економічного розвитку в системі світового господарства.

У третьому розділі розглянуто вплив економічних стратегій та виявлено основні прогнози щодо становлення нових світових центрів економічного зростання у XXI ст., для чого застосовано методи причинно-наслідкових зв'язків, метод узагальнень та класифікацій, метод конкретного та абстрактного, експертні оцінки, статистичний аналіз, системний підхід.

Теоретичну основу дипломної роботи становлять теоретичні та методологічні наукові дослідження українських та іноземних вчених за спеціальністю міжнародні економічні відносини; аналітичні доповіді, монографії та наукові статті, матеріали наукових доповідей та аналітичні матеріали офіційних державних сайтів за тематикою дослідження; експертні оцінки, присвячені проблематиці становлення та розвитку нових світових центрів економічного зростання у XXI ст.

Інформаційна база дипломної роботи. При підготовці дипломної роботи використовувалися фахові економічні матеріали, а також законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо розвитку економічних відносин на світовій арені та на

ринку України, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства фінансів, матеріали та аналітичні звіти міжнародних організацій: ООН, МВФ, ГАТТ/СОТ, Євростату, Світовий Банк, ЄБРР, Всесвітня митна організація, ЕКОСОП, ЮНКТАД, Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) , Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК); щорічні звіти міжнародних аналітичних організацій: World Trade Report, Global Competitiveness Report 2019, Human Development Report 2019, World Economic Forum report 2019 та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у обґрунтуванні вирішальної ролі переходу до інтенсивного, інноваційного та сталого розвитку країн, що стають новими центрами економічного зростання у світовій економіці у ХХІ ст.

Матеріали дипломної роботи пройшли апробацію: Подано до друку авторські тези: Чубко Ю. «Роль міжнародних економічних організацій у розвитку світової економіки», міжнародна науково-практична конференція «Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми науки і практики – 2020» (1 травня 2020р.); Чубко Ю. «Конкурентний потенціал «Індустрії 4.0» у формуванні нових світових центрів економічного зростання у ХХІ ст.», ХІ міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі» (21 квітня 2020); Чубко Ю. «The role of the digital economy in the development of new world centers of economic growth», науково-практична конференція «ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки» (1-3 квітня 2020 р.) .

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 106 сторінок (з Додатками). У тому числі: обсяг основного тексту – 86 сторінок. Список бібліографічних посилань використаних джерел представлено на 4 сторінках, що містить 58 найменувань (у тому числі 37 іноземних джерел).

Робота містить ілюстративний матеріал: 27 таблиць та 3 рисунки (у т.ч. у додатках на 15 сторінках розміщено 21 таблиця).

РОЗДІЛ 1

СТАН, ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СВІТОВИХ ЦЕНТРІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Історичні передумови та етапи формування світових центрів економічного лідерства

Сучасна світова економіка виникла після промислової, технологічної, інформаційно-комп'ютерної та мережевої революцій в рамках трансформації капіталізму в більш складну систему економічних відносин в умовах формування вільного ринку і підприємництва. У своєму розвитку світова економіка пройшла довгий і складний шлях. Виникнення елементів світової економіки відносять до різних часових епох.

Феодалізм зумовив специфічні риси соціально-економічного і політичного ладу, а також суспільної свідомості феодального суспільства: його становий характер, ієрархічну структуру панівного класу, широкий розвиток відносин корпоративного типу (сусідські громади, міські комуни, ремісничі цехи, купецькі гільдії, чернечі і лицарські ордени і т. п.); політична влада перебувала в руках земельних власників (світських і церковних феодалів); величезну роль грала традиція; панувало релігійне світогляд – церква виступала в якості найбільш загальної санкції існуючого феодального ладу.

Таким чином, феодалізм – це економічний лад, заснований на умовній приватній (феодальній) формі власності на землю і експлуатації особисто і поземельно залежних від пануючого класу (феодалів) безпосередніх виробників. У історичному розвитку людства феодалізм являє собою економічну систему, наступну за рабовласницьким ладом і попередню капіталізму. Втім, багато народів Європи та Азії (німці, слов'яни, кельти, араби та ін.), деякі середньовічні держави тропічної Африки (Нубія, Ефіопія та ін.) минули рабовласницький спосіб виробництва,

перейшовши від первісно-общинного ладу безпосередньо до феодалізму. Феодальний спосіб виробництва охоплює в Західній Європі період від падіння Західної Римської імперії (V ст.) до буржуазних революцій XVI-XVIII ст.

У період розвиненого феодалізму певний прогрес був досягнутий у всіх галузях матеріального виробництва. У сільському господарстві в цей період розширюються посівні площі за рахунок внутрішньої і зовнішньої колонізації. Поступово підвищується якість її обробки. Інтенсифікація виробництва при цьому досягається не стільки шляхом удосконалення інвентаря, скільки шляхом повторення тієї ж самої операції. Внаслідок чого урожайність зернових підвищується майже вдвічі в порівнянні з раннім Середньовіччям. Розвиток техніки і навичок ремісничої праці сприяє диференціації суспільного виробництва. Зростання суспільного поділу праці, поглиблення спеціалізації і підвищення продуктивної сили праці в землеробстві та ремеслі створили передумови для розвитку товарного виробництва, відділення ремесла від землеробства, міста від села.

В XI-XIII ст. почало помітно поживавлюватися господарське життя багатьох старих міст, що залишилися від рабовласницького способу виробництва (Рим, Мілан, Флоренція, Париж, Ліон, Лондон, Йорк, Кельн, Майнц, Страсбург, Відень і ін.). З'являються нові міста – центри ремісництва і торгівлі. Звичайно, і в умовах раннього феодалізму, товарообмін був не таким регулярним. Почали виникати нові міста саме там, де були сприятливі умови для збуту готової ремісничої продукції або отримання сировини, на перехрестях торгових шляхів. У міру зростання міст їх мешканці починають боротьбу з феодалами за міське самоврядування (так званий «комунальний рух»). В ході цієї боротьби міським комунам вдається домогтися скасування кріпацтва і найбільш важких форм феодального гніту, а саме: панщини, натурального оброку і т.п.), а деяким містам – отримати торговельні привілеї та право на імунітет завдяки дії Магдебурзького права, що визначало економічне самоврядування міст. І саме країни Європи, у яких діяло Магдебурзьке право – швидко набирають економічну вагу [7].

Вже в XV-XVI ст. у Європі почали відбуватися кардинальні економічні зміни – почався довгий шлях пошуку джерел багатства, втіленого в прибутку. Це була

важлива епоха меркантилізму, яку ще називають епохою первісного нагромадження капіталу, епоха розвитку міжнародної торгівлі, воєн, великих географічних відкриттів, заснування колоніальних імперій, до цього ж, у цей же час розвивається банківська справа, з'являються перші монопольні об'єднання торговців, відбуваються перші буржуазні революції (Голландія, Англія), з'являються буржуазія і наймані робітники.

У цю епоху первісного нагромадження капіталу економічною ідеологією новоствореної торгової буржуазії був меркантилізм. Меркантилісти не були професійними вченими, як правило, це були вихідці з купців, дрібних і середніх буржуа і т. п. Вони змогли точно визначити способи отримання великих статків: торгівля, кредит, війна. Економічна думка стає більш систематизованою, і у всіх трактатах і памфлетах того часу описуються способи накопичення грошей в державі і приватних руках. Меркантилізм прийнято поділяти на два етапи: ранній та пізній.

Ранній меркантилізм існував приблизно до XVI ст. Головною ідеєю раннього меркантилізму є система «грошового балансу», що має політику, яка спрямована на збільшення грошового багатства лише адміністративним шляхом, а саме за допомогою державних законів. З метою утримання грошей у країні законодавчо заборонялося вивезення їх за кордон, створювалися перешкоди для торгівлі іноземними товарами, щоб гроші не йшли з країни та проводилось навмисне псування національної валюти (монет), таким чином, за одиницю національної валюти отримували більше іноземної і т. п. Англія, яка втілює ідеї раннього меркантилізму – набуває багато переваг у економічному розвитку та стає світовим лідером міжнародної торгівлі, швидко накопичує багатства.

Пізній меркантилізм виник до середини XVI ст. і досяг свого розквіту до середини XVII століття. В цей період економічну політику пізнього меркантилізму втілюють – Англія, Франція, Італія, Іспанія, а пізніше і Росія після початку реформ Петра I. Саме ці країни і стають лідерами світового розвитку до середини XVII століття. Основною метою пізнього меркантилізму була «система торгового балансу», відповідно до якої вважалося, що держава стає багатшою, якщо різниця між сумою вартості вивезених і ввезених товарів стає більше (так званий активний торговельний баланс). Цю різницю прагнули забезпечити двома основними

способами: по-перше, за рахунок вивезення готових виробів своєї країни і заборони вивезення предметів розкоші, національного надбання і сировини; по-друге, існувала посередницька торгівля, в зв'язку з чим дозволялося вивозити гроші за кордон, але при цьому необхідно купувати дешевше в одній країні і продавати дорожче в іншій (третій країні), відповідно різниця від операції залишається в державі. Для забезпечення активного торгового балансу і захоплення зовнішніх ринків пізні меркантилісти відстоювали політику протекціонізму, тобто обкладання високими митами ввезених іноземних товарів і всіляке заохочення вивезення національної продукції. У відповідності зі своїми поглядами на природу багатства під продуктивною працею меркантилісти розуміли лише працю з видобутку золота і срібла. Англія, Франція, Італія, Іспанія стають лідерами світової торгівлі, захоплюють нові колонії, вивозять з них ресурси, що ще більше збагачує ці країни та надає їм кошти і ресурси для розвитку капіталізму [5].

З початком промислової епохи найбільшою колоніальною державою світу стає Великобританія. Завдавши поразки Франції в ході тривалої боротьби в XVIII-XIX століттях, вона збільшила свої володіння за її рахунок, а також за рахунок Нідерландів, Іспанії та Португалії. Великобританія підпорядкувала собі Індію. У 1840-1842 роках і спільно з Францією в 1856-1860 роках вела так звані Опіумні війни проти Китаю, в результаті яких нав'язала Китаю вигідні для себе договори. Колоніальна монополія разом з промисловою монополією забезпечувала Великобританії положення найпотужнішої держави впродовж майже всього XIX століття. Франція підпорядкувала Алжир (1830-1848), В'єтнам (50-80-ті роки XIX століття), встановила свій протекторат над Камбоджею (1863), Лаосом (1893) [10].

Наступним та важливим періодом в становленні економіки є період початку XIX до першої половини XX століть. Це один з найважливіших періодів у становленні сучасної західної цивілізації, що проявився на шляху модернізації виробництва цих країн (трохи пізніше Японії, Російської імперії). Ранній (в порівнянні з іншими державами) перехід країн Західної Європи і США обумовлений специфікою зародження капіталізму. Так, в Нідерландах, Великобританії, Франції, Бельгії існувала класична форма капіталізму, а в країнах «другого ешелону» (Німеччина,

Італія, Росія, Японія) вимушено проводилася форсована модернізація економіки шляхом прискореного переходу від феодалізму до монополістичного капіталізму.

Важливо зазначити, що в кінці XIX - початку XX ст. в країнах Західної Європи і Північної Америки відбулися значні зміни, що зачіпали всі сфери життя суспільства. Вже на початку XX ст. пройшов завершальний етап прискореного розвитку важкої промисловості як основи індустріалізації. Це сприяло розвитку інфраструктури (в тому числі і транспортної системи). Більш того, будівництво залізниць в першу чергу відбувалося там, куди прямував європейський капітал. Як вже зазначалося вище, флагманами в індустріальному розвитку початку XX ст. були наступні економіки: США, Великобританія, Франція, а потім і Німеччина (Пруська імперія). Це виражалося в використанні нових технологій, галузей промисловості (машинобудування, автомобілебудування, сталеливарне виробництво, нафтохімічна промисловість та ін.), а отже, і активний розвиток масового матеріально-технічного виробництва. Безсумнівно, остаточне становлення масового споживання і виробництва на початку XX ст. було в далекій перспективі, але все ж багато товарів, а значить, і їх виробництва стали визначати стиль життя людей розглянутого часового періоду [5].

Стосовно Російської Імперії, то до середини XIX століття вона володіла розвиненою дрібною промисловістю, що виробляла товари, які були розраховані на попит серед селянства. Важка промисловість спочатку переживала занепад. Пожвавлення економіки країни було неможливо без розвитку транспортної системи. До будівництва залізниць підштовхували розвиток важкого машинобудування, промисловості, та індустріалізація сільського господарства. Призначення залізничного транспорту не вичерпувалося господарськими потребами, а мало і стратегічне значення. Залізничне будівництво стало каталізатором розвитку Півдня Росії, багатого залізною рудою і коксівним вугіллям. Переворот в металургії Донецького басейну полягав у виробництві сталі, розвитку вугільної промисловості, що започаткувало розвиток промисловості сучасної України. Швидкими темпами розвивалося вітчизняне машинобудування. Великими центрами транспортного машинобудування з виробництва паровозів, вагонів, пароплавів стали Сормово,

Луганськ і Коломна. Внаслідок розвитку залізничної мережі поширювалася внутрішня торгова діяльність. Показником розвитку нових відносин стало зростання значення торгових бірж. До 1914 р в Російській Імперії функціонувало понад 100 бірж. Зовнішня торгівля піддавалася суворому державному регулюванню. Монополія держави в цій сфері поєднувалася з монополією виробників експортного товару - зерна, нафти, цукру. Саме монополізація зовнішньоторговельного ринку дозволяла підтримувати стійкий активний зовнішньоторговельний баланс. Російська Імперія, Пруська Імперія та Великобританія і Франція – стають лідерами світової торгівлі напередодні 1914 р., а з цими країнами конкурують Японія та країни Європи. Економічні протиріччя за ринки збуту, колонії, ресурси між країнами-лідерами загострюються, що призвело до початку I Світової війни [10].

Одним з прикладів конкурентної боротьби країн за ринки збуту є ситуація на нафтовому ринку. Російська нафтова промисловість належала до найбільш монополізованої галузі. Починаючи з 90-х рр. XIX ст. вітчизняний гас наситив внутрішній ринок і став експортним продуктом. У другій половині 90-х рр. XIX ст. російська нафтопромисловість обігнала американську. Своєю першістю Росія утримувала до 1903 року. Саме США і Росія стали головними нафтовидобувними країнами і постачальниками нафти і її похідних на початку XX ст. [14]. До 1914 р. торгівля російськими нафтопродуктами в основному зосередилась в трьох трестах - «Товариство Нобель», «Ройял Датч Шелл» і «Російського генерального суспільства». На світовому ринку монополії міжнародного рівня протидіяли один з одним, досягаючи тимчасових картельних угод. Панівні позиції на світовому нафтовому ринку займав американський нафтовий трест «Standard Oil», до якого входило 40 корпорацій індустрії, що давало засновнику Standard Oil Джону Рокфеллеру можливість контролювати всю індустрію переробки нафти. Компанія активно поглинала дрібні і середні підприємства. В 1870 році було засновано акціонерне товариство Standard Oil Company з капіталом в 1 млн дол. США, в якому частка Рокфеллера становила 27%. До 1880 року компанія переробляла 95% нафти, що видобувалася в США. Але такого успіху неможливо було б досягти без обману та махінацій з паперами та фінансами з боку засновника, тому невдовзі це призвело до

судового розгляду, в якому Standard Oil обвинувачувалася в порушенні антимонопольного законодавства. Внаслідок цього Рокфеллер був змушений розпустити трест. В 1911 році Верховний суд США виніс рішення, в прецеденті, що Standard Oil була незаконною монополією та її історія, як одна з перших і найбільших в світі транснаціональних корпорацій закінчилася. Однак після винесення рішення Рокфеллер заснував корпорацію Standard Oil в декількох штатах, з метою, щоб адоптувати до правових норм акціонерної власності. Така схема дозволила Рокфеллер побудувати і консолідовано управляти національною компанією. Дана трестова концепція стала синонімом монополії [12].

Паралельно в період кінця XIX – початку XX ст., під час перебудови світу та визначення лідерів в тій чи іншій галузі, продовжував відбуватися і етап колонізації. Характерною рисою колоніалізму з кінця XIX ст. стало завершення територіального поділу світу між великими колоніальними державами, провідними індустріальними країнами світу, що представлені західною цивілізацією: Великобританією, Францією, Німеччиною, Голландією, Іспанією, Італією, Португалією, США (яка взяла на озброєння теорію неокolonіалізму, за рахунок економічних методів) і деякими іншими країн світу. Винятком можна визнати Японію, що відноситься до країн східної цивілізації, індустріальний розвиток якої дозволив їй зробити швидкий стрибок в військово-економічному розвитку і активно втрутитися в колоніальний поділ світу на Південному Сході ще в кінці XIX ст. Вищезазначені країни захопили практично всю Африку і Полінезію, закріпили свої позиції в Азії та Латинській Америці. Таким чином, можна констатувати, що колоніальна система стала світовим явищем, а роль колоній як джерела сировини, дешевої робочої сили, ринку збуту і сфери додатка капіталу разом з розвитком світового ринку все більш зростала. З колоній вивозилися величезні багатства. Використання їх привело до прискорення соціально-економічного розвитку в країнах Європи і у Північній Америці.

В період між I (1914 р.) та II (1939 р.) Світовими війнами лідерами світового розвитку були Великобританія, Франція, країни Європи, СРСР, а також Японія та Німеччина – які прагнули реваншу після поразки у I світовій війні. До 1947 р. світова

колоніальна система зберігалася без змін, що забезпечувало країни-лідери дешевими ресурсами для розвитку.

Вирішальний злам колоніальної системи стався після Другої світової війни в результаті початку процесу гуманізації та демократизації суспільства. Деколонізація підтримувалась обома тодішніми наддержавами, СРСР і США. У 1960 році Генеральна асамблея ООН за ініціативою СРСР прийняла Декларацію про надання незалежності колишнім колоніальним країнам. Величезна частина територій Африки, поділена між Англією, Францією, Бельгією, Португалією, Іспанією та Італією, була звільнена від метрополій. У 1969р. 17 колишніх колоній Африки були проголошені незалежними державами, таким чином, за винятком деяких територій на півдні країни до 80-их рр. XX ст. африканський континент був деколонізовано. Звільнені від колоніальної залежності країни світу у другій половині XX ст. отримали назву «країн третього світу» [11].

XX століття стало не тільки закінчення етапу колонізації, а й початком неокolonіалізму. «Столицею» глобальної неокolonіальної імперії можна вважати США. Основний принцип глобального неокolonіалізму - «одна метрополія - одна колонія». У другій половині XX ст. відбувається поглиблення розриву в рівнях економічного розвитку і в техніко-економічних досягненнях, що використовуються в розвинених капіталістичних країнах, з одного боку, і в країнах, що розвиваються - з іншого. Поряд з колишньою тенденцією збереження колишніх колоній і напівколоній як аграрно-сировинних додатків до економіки високорозвинених капіталістичних країн з кінця XX століття широкого поширення набула тенденція перетворення країн, що розвиваються в «виробничий додаток» світового капіталістичного господарства в цілому. У XXI ст. капіталістичні монополії прагнуть перевести в країни Східної Європи і колишнього СРСР, Азії, Африки, Латинської Америки менш рентабельні виробництва і виробництва, що викликають забруднення навколишнього середовища. Використовуючи низьку вартість робочої сили в країнах, що розвиваються, монополістичний капітал намагається створити в цих країнах цілі цикли виробництв, що дають більш високий прибуток, ніж у високорозвинених капіталістичних країнах. Прогресивні сили країн, що розвиваються ведуть активну

боротьбу проти всіх форм неоколоніалізму, перш за все проти проникнення іноземного монополістичного капіталу.

В процесі зміни світового економічного простору, перетворення його в єдину зону, відкриття для безперешкодного переміщення товарів, послуг, інформації, капіталу все це призвело до глобалізації світової економіки наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть. Однак невірно розуміти цей процес тільки як економічну взаємодію національних спільнот, бо в ньому чітко спостерігаються також політичні, соціальні, культурологічні та інші аспекти. Інформаційні технології, транспортні магістралі, телекомунікації та інші технічні досягнення цивілізації істотно послабили значущість географічного простору. На початку ХХІ ст. у світі почала формуватися нова економіка, заснована на принципах багатовимірного комунікативного простору. Посилюється поляризація світового господарства, де утворюються наднаціональні полюси економічного і технологічного розвитку. В умовах глобалізації національна держава перестає виступати в якості єдиного суб'єкта, об'єднавши інтереси великих спільнот і представляє їх на міжнародній арені. ТНК, міжнародні професійні спільноти, неурядові організації, неформальні групи за інтересами, що виникають на базі всесвітньої павутини - Інтернету, грають все більш зростаючу роль у світовій політиці і економіці. Глобалізація призводить до зменшення ролі державних кордонів, збільшення мобільності праці і капіталу, розвитку єдиних стандартів і норм і, отже, уніфікації світу [13].

Усуненням бар'єрів для міжнародної торгівлі з 1947 року займалася Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), що являє собою серію угод між основними капіталістичними країнами і країнами, що розвиваються. Кінець ХХ століття став дуже продуктивним на укладання різних важливих угод. Наприклад, в 1995 році 75 учасників ГАТТ утворили Світову організацію торгівлі (СОТ). У 1992 році Європейський Союз став єдиним економічним простором після укладення Маастрихтських угод. Це простір передбачає скасування митних зборів, вільний руху праці і капіталу у випереджаючому зростанні міжнародної торгівлі порівняно зі зростанням ВВП, виникненням цілодобово працюючих в реальному часі світових фінансових ринків, а також створення єдиної грошової системи на основі євро. Менш

тісна інтеграція спостерігається між учасниками Північноамериканської зони вільної торгівлі: США, Канадою і Мексикою. Більшість колишніх радянських республік вступили після розпаду СРСР в Співдружність Незалежних Держав (СНД).

Бурхливий розвиток економіки деяких країн, що відбувся в ХХ столітті називають не інакше як «економічним дивом». За останні 60 років (наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.) стрімке зростання продемонстрували такі країни, як В'єтнам, Гонконг, Китай, Сінгапур, Тайвань, Південна Корея, Японія в Азії, Аргентина, Бразилія, Мексика, Чилі, Штат Массачусетс США в Америці, а також Німеччина, Франція, Швеція в Європі. Особливу увагу привертає Китай і «Азійські тигри» - Південна Корея, Сінгапур, Гонконг, Тайвань. У минулому це були дуже бідні країни, зараз показали високі темпи розвитку, і за відносно невеликий термін стали новими індустріальними країнами, а за багатьма показниками - постіндустріальними. На початку ХХІ ст. саме вищеназвані країни світу, разом з США, Японією та Європейським Союзом змагаються за право лідерства на світовому ринку.

1.2. Вимір економічного зростання та класифікації країн світу

Теорія економічного зростання так само як і теорія економічних циклів належать до теорій економічної динаміки, яка пояснює рух господарських процесів. Теорія зростання досліджує фактори та умови росту як довгострокова тенденція, а теорія циклу - чинники коливань економічної активності в часі.

Під економічним зростанням розуміють довготривалі зміни реального обсягу національного виробництва на основі позитивної динаміки валового національного продукту. Економічне зростання можна характеризувати як розвиток економіки у певний період часу, що вимірюється темпом росту реального обсягу ВВП, національного доходу, або темпами збільшення цих показників у розрахунку на душу населення. Перший варіант визначення зростання зазвичай використовується при оцінці темпів розширення економічного потенціалу країни, а другий – при аналізі

динаміки забезпеченості населення чи в порівнянні життєвого рівня в різних країнах та регіонах.

З другого десятиріччя XXI ст. превалює другий підхід щодо визначення економічного зростання. Також під терміном «економічне зростання» мають на увазі такий розвиток національної економіки, коли темпи збільшення реального національного доходу переважають за темпи росту населення.

Основною метою економічного зростання є підвищення матеріального добробуту населення, створення стабільної та сприятливої соціально-політичної ситуації в країні, підвищення її міжнародного авторитету на міжнародній арені та підтримка національної безпеки. Якщо всі фактори виробництва використовуються в повному обсязі та з великою ефективністю, тобто економіка знаходиться на межі своїх виробничих можливостей, тоді реальний об'єм виробництва досягає свого максимального значення, має так зване потенційне економічне зростання. Якщо виробничі ресурси використовуються недостатньо ефективно чи не в повній мірі, тоді фактичне значення реального об'єму виробництва буде менше потенційного [12, с. 41-45].

Економічне зростання може бути двох типів: екстенсивним або інтенсивним. Існує також змішаний тип, що утворюється комбінацією перерахованих вище.

При екстенсивному типі економічного зростання розширення обсягу матеріальних благ і послуг досягається за рахунок збільшення кількості економічних факторів і ресурсів: чисельності працівників, засобів праці, землі, сировини та інше. При даному типі зберігаються постійні пропорції між темпами зростання реального обсягу виробництва і реальних сукупних витрат на його створення.

При інтенсивному типі економічного зростання розширення виробництва забезпечується за рахунок якісної зміни використовуваних факторів виробництва: застосування прогресивних технологій, використання робочої сили з більш високою кваліфікацією і продуктивністю праці та інше. В цьому випадку темпи зростання реальних обсягів виробництва перевищуватимуть темпи зміни сукупних витрат на його виробництво. У чистому вигляді жоден з цих типів зростання не зустрічається, але вони завжди поєднуються і при цьому один із двох типів є переважаючим. Це

визначається за часткою приросту реального ВВП. Якщо реальний приріст національного продукту отримано більшою мірою, а саме понад 50%, за рахунок інтенсивних факторів, то це свідчить, що економіка країни зростає переважно інтенсивно. Так як вищезазначені показники визначаються у поточних, та порівняльних цінах, то виділяють номінальне і реальне економічне зростання. Якщо національний продукт збільшується у поточних цінах, то економічне зростання є номінальним. Реальне економічне зростання означає збільшення реального національного продукту, обчисленого у порівняльних цінах.

Оскільки однією з найважливіших цілей державної економічної політики уряду будь-якої країни є стимулювання економічного зростання, підтримка його темпів на стабільному та оптимальному рівні. Тому темпи економічного зростання обчислюються в темпах приросту реального ВВП або ВНП в процентному значенні та зазвичай дані підраховуються за рік. Однак, в залежності від характеру дослідження, цей показник можна розрахувати і за необхідний період часу. Для вивчення динаміки економічного зростання використовують такі показники:

1. Абсолютний приріст ВВП - показує, на яку величину обсяг реального ВВП (ЧНП або НД) поточного періоду (Y_1) більший або менший від обсягу реального ВВП базового періоду (Y_0) та розраховується за формулою:

$$\boxed{\text{Абсолютний приріст продукту} = Y_1 - Y_0} \quad (1.1),$$

2. Темп приросту ВВП - під темпами приросту ВВП розуміється відношення різниці між реальним ВВП в розглянутий і в попередній періоди до реального ВВП в попередньому періоді та розраховується за формулою:

$$\boxed{T_{np} = \frac{Y_t - Y_{t-1}}{Y_{t-1}} \times 100\% = \frac{\Delta Y_t}{Y_{t-1}} \times 100\%} \quad (1.2),$$

де Y_t - обсяг реального ВНП у розглянутий період,

а Y_{t-1} - обсяг реального ВВП в попередній період.

3. Коефіцієнт зростання, який розраховується за формулою:

$$\boxed{K_p = \frac{Y_1}{Y_0}} \quad (1.3)$$

де Y_1 - показник досліджуваного періоду

Y_0 - показник базового періоду

4. Темп зростання, який обчислюється за формулою:

$$\boxed{T_p = K_p \times 100\%} \quad (1.4)$$

Базові макроекономічні показники розвитку країн світу представляють у своїх щорічних доповідях Світовий Банк, МВФ, ООН та інші міжнародні організації, які досліджують стан розвитку світової економіки.

Для того, щоб відстежувати економічну динаміку щодо змін в різних країнах на сьогоднішній день існують різноманітні рейтинги та безліч індексів, які висвітлюють рівень розвитку за багатьма показниками, внаслідок чого певна країна отримує місце в світовому рейтингу. Одним з найпопулярніших в світі є рейтинг Doing business. Це щорічне дослідження Світового банку, що оцінює в 190 країнах простоту здійснення підприємницької діяльності на основі 10 індикаторів. Доповідь присвячена оцінці нормативних актів, що регулюють діяльність малих і середніх підприємств протягом усього життєвого циклу, і порядку їх застосування на практиці. Більш того, можна сказати, що дослідження Doing Business не тільки вказують на проблеми, які перешкоджають розвитку підприємництва, а й визначають їх причини і містять рекомендації щодо проведення необхідних реформ. Доповідь включає 10 індикаторів, кожен з яких, в свою чергу, має певні параметри [43]. До основних індикаторів Doing business відносять: час для створення підприємств, отримання дозволів на будівництво, підключення до системи електропостачання, реєстрація власності, отримання кредитів, захист інвесторів, оподаткування, міжнародна торгівля, забезпечення виконання контрактів та дозвіл неплатоспроможності (процедура банкрутства). Для порівняння даних по 183 країнам, автори сформулювали для кожного індикатора певну типову ситуацію (припущення), в рамках якої і оцінюється порядок дій підприємців або пов'язаних з ними осіб. При цьому в розрахунок береться

місто, що є найбільшим діловим центром в країні. Таким чином, формування рейтингу держав здійснюється на основі простоти ведення бізнесу в їх найбільших мегаполісах. Що стосується лідерів, то Нова Зеландія очолила рейтинг інвестиційної привабливості Doing business-2020 (Додаток А; див. Табл. А.1) [43].

Наступний індекс – це індекс економічної свободи. Даний показник щорічно розраховується Wall Street Journal і Heritage Foundation. Економічна свобода — це фундаментальне право кожної людини розпоряджатися її особистою працею та майном. В економічно вільних суспільствах, особи вільні у виборі роботи, виробництві товарів, витратах та інвестиціях будь-яким шляхом, яким забажають. Всі ці свободи підтримуються і захищаються державою. В економічно вільних суспільствах, також, уряд дозволяє праці, капіталу і товарам вільно пересуватися і утримується від примусу і тиску на свободи, втручається лише у разі необхідності збереження і функціонування самого себе. Індекс економічної свободи базується на 10-ти індексах, які оцінюються за шкалою від 0 до 100, показник 100 відповідає максимальній свободі: свобода бізнесу, свобода торгівлі, податкова свобода, державні витрати, грошова свобода, свобода інвестицій, фінансова свобода, захист прав власності, свобода від корупції, свобода трудових стосунків. Очолує рейтинг Гонконг (див. Додаток А, табл. А.2).

Оцінка ефективності 141 світових економік здійснюється на підставі Індексу глобальної конкурентоспроможності 4.0 (GCI 4.0), який відображає їх здатність складати конкуренцію іншим країнам в умовах Четвертої промислової революції. Розглядаються 12 найбільш важливих складових довгострокового зростання, а саме : якість інститутів, стан інфраструктури, проникнення ІТ і сучасних комунікацій, макроекономічна стабільність, споживчий ринок, ринок праці, фінансова система, розмір внутрішнього ринку, стан здоров'я населення, освіта і навички людей, динаміка розвитку бізнесу і здатність до інновацій. Кожній світовій економіці присвоюється GCI 4.0 за шкалою від 0 до 100, де 100 представляє ідеальний стан, коли фактори, що розглядаються перестають бути перешкодами для зростання продуктивності [53] (див. Додаток А, табл.А.3).

Дивлячись на загальну картину , можна сказати , що заходи економічної політики мають бути націлені на звернення уваги на фактори, які можуть призвести до підвищення продуктивності при одночасному скороченні економічної нерівності. До цього вони відносять наступні чотири перспективні напрямки: посилення рівності можливостей, проведення чесної конкуренції, вдосконалення системи оподаткування та системи соціальної захищеності, а також збільшення рівня конкурентоспроможності інвестицій.

Одним з важливих також є індекс людського розвитку. Це комбінований показник, що характеризує розвиток людини в країнах і регіонах світу, який складається Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) та використовується в рамках спеціальної серії доповідей Організації Об'єднаних Націй (ООН) про розвиток людини. Даний індекс є комплексним порівняльним показником очікуваної тривалості життя, грамотності, освіти і рівня життя для країн у всьому світі. Цей індекс використовується для виявлення відмінностей між країнами, що є розвиненими, що розвиваються і недостатньо розвиненими, а також для оцінки впливу економічної політики на якість життя. Країни поділяються на 4 великі категорії: дуже високий, високий, середній та низький рівні людського розвитку. До найвищого рівня людського розвитку можна віднести Норвегію[44] (див. Додаток А, табл. А.4).

Наступним індикатором успішного світового розвитку країн світу є індекс сприйняття корупції – це щорічний рейтинг країн світу, що укладається організацією Transparency International з 1995 року. Країни у рейтингу впорядковані за показником рівня корупції, який ґрунтується на оцінках підприємців та аналітиків. Індекс базується на декількох незалежних опитуваннях, у котрих беруть участь міжнародні фінансові та правозахисні експерти, в тому числі з Азійського та Африканського банків розвитку, Світового банку та міжнародної організації Freedom House. ІСК оцінює 180 країн і територій за їх рівнем корупції в державному секторі, ґрунтуючись на даних 13 експертних оцінок . Використовується шкала від нуля (дуже високий рівень корупції) до 100 (дуже низький рівень корупції).

Відповідно до опублікованого звіту Трансперенсі Інтернешнл Індекса сприйняття корупції (ІСК) за 2019 рік, понад дві третини країн, а також багато хто з найбільш розвинених країн світу, знаходяться в стані стагнації або демонструють ознаки бездіяльності в зусиллях по боротьбі з корупцією. Аналіз результатів показує, що країни, в яких відбуваються вибори і фінансування політичних партій відкриті для надмірного впливу з боку зацікавлених кіл, в меншій мірі здатні боротися з корупцією. Що стосується лідерів, то суттєвих змін з попередніми роками не відбулося. Перше місце займає Нова Зеландія та Данія . Україна втратила свої позиції та в 2019 році посіла 126 місце зі 180 країн та отримали всього 30 балів із 100. Поруч з нашої країною в рейтингу Киргизстан, Азербайджан та Джибуті. Одними із головних факторів є нестабільна політична ситуація та військовий конфлікт на сході [18].

Ще одним інституційним рейтингом є рейтинг «рівня щастя». Цей рейтинг виник внаслідок реалізації проекту міжнародної програми при Організації Об'єднаних Націй, метою якого є показати досягнення країн світу і окремих регіонів з точки зору їх здатності забезпечити своїм жителям щасливе життя. Автори проекту вважають, що дані дослідження можуть допомогти державним керівникам, політичним і громадським діячам краще реагувати на потреби своїх громадян з метою підвищення добробуту і сталого розвитку. При складанні рейтингу враховуються такі показники добробуту, як рівень ВВП на душу населення, очікувана тривалість життя, наявність громадянських свобод, почуття безпеки і впевненості в завтрашньому дні, стабільність сімей, гарантії зайнятості, рівень корупції, а також непрямі показники стану суспільства, такі як рівень довіри, великодушність і щедрість. До п'ятірки лідерів входять : Фінляндія, Данія, Норвегія, Ісландія та Нідерланди, Україна на 133 місці (див. Додаток А, табл. А.5) [7].

Індекс процвітання країн світу – це комбінований показник, який вимірює досягнення країн світу з точки зору їх добробуту і процвітання. Метою дослідження є вивчення суспільного благополуччя і його розвиток в глобальному масштабі. Індекс складається на основі безлічі різних показників, об'єднаних у дев'яти категоріях, які відображають різні аспекти життя суспільства і параметри суспільного добробуту:

економіка, підприємництво, управління, освіта, охорона здоров'я, безпека, особисті свободи, соціальний капітал, екологія. Рейтинг кожної країни визначається шляхом обчислення середньозваженого значення зазначених індикаторів, кожен з яких визначається як основа процвітання. Показники базуються на статистичному аналізі, соціологічних дослідженнях та експертних оцінках учасників опитування. Статистичні дані, що використовуються у рейтингу, отримані з Організації Об'єднаних Націй, Світового банку, Організації економічного співробітництва і розвитку, Світової Організації Торгівлі, Gallup, Economist Intelligence Unit, IDC, Pyramid Research і інших інститутів. Рейтинг процвітання країн світу: 1-е місце – Данія , 2-е місце – Норвегія , 3-є – Швейцарія , 4 та 5 місця – Швеція та Фінляндія , відповідно, Україна на 96 місці рейтингу (див. Додаток А, табл.А.6) [48].

Розглянувши різноманітні індекси, можна зробити висновки, що для кожного рейтингу є свої країни-лідери – це можуть бути як невеликі за територією країни, так і великі держави з багаторічним досвідом у світовій економічній першості. Поділ світового господарства на сфери економічної діяльності і визначення основних економічних взаємозв'язків між ними дозволяють не тільки проаналізувати тенденції розвитку окремих країн, а й порівняти їх між собою. Однак у світі в цілому приблизно 200 країн, які дуже різні за рівнем економічного розвитку. І знання класифікацій надзвичайно важливо для взаємного вивчення і обміну досвідом економічного розвитку країн світу.

Типологія країн – це поділ країн на групи з подібним типом і рівнем соціально-економічного розвитку. Тип країни складається об'єктивно, це відносно стійкий комплекс властивих їй особливостей в розвитку, що характеризує її роль і місце в світовому співтоваристві на даному етапі всесвітньої історії. Визначити тип держави означає віднести його до тієї чи іншої соціально-економічної категорії.

Для розподілу країн на типи основним показником є внутрішній валовий продукт (ВВП). ВВП – це вартість всієї кінцевої продукції матеріального виробництва та невиробничої сфери, випущеної на території даної країни за один рік в розрахунку на душу населення. Критеріями виділення типів країн є рівень економічного

розвитку, частка країни у світовому виробництві, структура економіки, ступінь участі в міжнародному географічному поділі праці (МГПП).

В ООН, станом на 2019 р. прийнято два підходи до класифікації країн. За першим, всі країни світу поділяються на три типи: економічно високорозвинені країни; країни, що розвиваються; країни з перехідною економікою (від планової до ринкової). До третього типу фактично належать колишні соціалістичні країни, які здійснюють економічний перехід до ринкової економіки.

Згідно з другою класифікацією ООН виділяють дві великі групи країн: економічно розвинені країни і країни, що розвиваються. При такому розподілі в одну групу країн об'єднуються надзвичайно різні держави. Тому всередині кожного типу країн виділяють дрібніші групи – підтипи.

До групи економічно високорозвинених країн входять: США, Канада, всі країни Західної Європи, Японія, Ізраїль, ПАР, Австралія, Нова Зеландія. З 1995 року в цю групу включають ряд нових індустріальних країн (НІС): Сінгапур, Тайвань, Південну Корею. За всіма параметрами в цю групу можна було б включити Гонконг (Сянган), колишню колонію Великобританії. Цю групу країн відрізняє високий рівень розвитку економіки, переважання галузей обробної промисловості, сфери послуг та інформації. У цих країнах давно панують капіталістичні ринкові відносини, хоча характер цих відносин має серйозні відмінності. У ряді країн таких, як Німеччина, Франція, Швеція, Фінляндія прийнята модель соціально-орієнтованої ринкової економіки, а в Великобританії, США, Ірландії – неоліберальна модель розвитку (див. Додаток Б) .

Країни, що входять у групу високорозвинених країн світу, пройшли аграрну та індустріальну стадії розвитку, знаходяться на постіндустріальній стадії, а деякі (США, Великобританія та ін.) перейшли до створення інформаційного суспільства та цифрової економіки. Цей процес добре відображає зростаюча частка сфери нематеріального виробництва (сфери послуг) у створенні ВВП, вона в цих країнах не нижче 60%, а у багатьох країнах – наближається до 80%. Тут склався гарантований державний рівень соціального захисту, висока тривалість і якість життя, освіти та охорони здоров'я, високий рівень розвитку культури. Також у цих країнах настала

епоха масового споживання, що характеризується ефективним виробництвом товарів і послуг та високим споживчим попитом. Економічно високорозвинені країни займають 8,1% території світу, їх питома вага в населенні світу становить близько 15%. Вони виробляють 77% промислової продукції світу, домінують на ринку нових технологій, інформації, знань. На цю групу країн припадає основна частка прямих іноземних інвестицій, також, з одного боку, змагаються один з одним у боротьбі за збільшення своєї частки в контролі світового виробництва і ринку, а з іншого - об'єднують свої зусилля, щоб не допустити зниження цього контролю.

У XXI ст. все більшого економічного значення набуває розвиток економіки країн, що розвиваються. Такі країни як Китай, Індія, Бразилія, Мексика, Туреччина претендують на статус «нових центрів економічного зростання», що порушує традиційні підходи поділу країн на «країни золотого мільярду» та країни «третього світу». На статус країн-нових лідерів світового розвитку (зокрема – на рівні Європи), претендують і країни з перехідною економікою, такі, як: Польща, Чехія, Словенія, Хорватія та ін. (див. Додаток Б, табл. Б.1). Економічні причини такого лідерства будуть нами розглянуті у другому та третьому розділах курсової роботи. Водночас, у своєму прагненні увійти до складу країн-лідерів світового розвитку ці країни вимушені дотримуватися міжнародних «правил гри», встановлених міжнародними економічними організаціями, що діють у світовій економіці (див. Додаток Б, табл. Б.2).

1.3. Роль міжнародних економічних організацій у регулюванні процесів економічного зростання в країнах світу

Світове господарство являє собою складну систему міжнародних економічних відносин і міжнародних економічних взаємозв'язків, які розвиваються на основі об'єктивних економічних законів. Це дозволяє зробити розвиток світової економіки більш передбачуваною. Міжнародні економічні організації є важливою складовою частиною правового та економічного регулювання світового господарства. У складі

міжнародних економічних організацій є Міжнародні фінансові організації (Світовий Банк, МВФ, ЄБРР та ін.), які є важливими ланками світової економіки і вагомим джерелом фінансових ресурсів, необхідних країнам для стабільного розвитку.

Міжнародні економічні організації являють собою інституційні структури, які, активно співпрацюючи один з одним, впливають на світову економіку і політику. Існує досить широка мережа міжнародних економічних організацій, ключове призначення яких – це зміцнення зв'язків між різними країнами в сфері торгівлі та інших галузях економіки. З огляду на тенденції поступової глобалізації світової економіки, або ж – «неопротекціоністські хвилі», роль таких організацій буде невпинно зростати [4].

Всі міжнародні економічні організації зазвичай поділяються на дві категорії: міжурядові (міждержавні), учасниками яких є безпосередньо держави, і неурядові, в склад яких входять об'єднання виробників, компанії і фірми, наукові товариства та інші організації.

До числа найбільших міжурядових економічних організацій відносяться: економічні підрозділи Організації Об'єднаних Націй (United Nations), Світова організація торгівлі (World Trade Organization), Всесвітня митна організація (World Customs Organization), Міжнародна торгівельна палата (International Chamber of Commerce), Міжнародна організація праці (International Labour Organization) та інші (див. Додаток Б, табл. Б.3).

Особливу роль в системі міжнародних економічних організацій відіграють міжнародні організації, що увійшли в систему ООН. Головним економічним органом ООН є ЕКОСОП (United Nations Economic and Social Council), що займається координацією економічної діяльності держав, що входять в Організацію Об'єднаних Націй [28].

ЕКОСОП забезпечує зв'язок між різноманітними структурами системи ООН, що займаються питаннями сталого розвитку, здійснюючи загальне керівництво і координацію. До числа таких структур відносяться регіональні економічні і соціальні комісії, функціональні комісії, що сприяють обговоренню на міжурядовому рівні найважливіших глобальних питань, а також спеціалізовані установи, програми та

фонди, що ведуть роботу в різних частинах світу з метою втілити зобов'язання в галузі розвитку в реальні зміни в житті людей. Реформи, проведені протягом останнього десятиліття, зокрема резолюція 68/1 Генеральної Асамблеї, привели до посилення провідної ролі ЕКОСОП у виявленні нових проблем, заохочення інновацій і досягненні збалансованої інтеграції трьох основних компонентів сталого розвитку – економічного, соціального та екологічного.

Рада здійснює свої повноваження через функціональні комісії: 6 статистичних, з народонаселення, соціального розвитку, з прав людини (має підкомісію по запобіганню дискримінації і захисту національних меншин), з прав жінок, з наркотичних засобів. Створено постійні регіональні комісії: для Європи, для Азії і Тихого океану, для Латинської Америки, для Африки і для Західної Азії. Крім того, з 1946 при ЕКОСОП створений Дитячий фонд ООН для допомоги дітям – жертвам війни і вжиття заходів щодо охорони здоров'я дітей, під егідою Ради функціонують фонд технічної допомоги слаборозвиненим країнам та Рада з охорони інтересів населення несамоверховних територій та інше [28].

Крім цього, в системі ООН діють: Конференція ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД); Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО); Продовольча і сільськогосподарська організація (ФАО); Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ); Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) [57; 58; 51; 11;].

Всесвітня організація інтелектуальної власності є найбільшою міжнародною організацією. Основоположним документом ВОІВ є конвенція, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності, яка була підписана в Стокгольмі 14 липня 1967 р. Основні цілі, які переслідує створення ВОІВ, є сприяння охороні інтелектуальної власності в усьому світі шляхом співпраці держав і, у відповідних випадках, у взаємодії з будь-якою іншою міжнародною організацією, забезпечення адміністративного співробітництва Паризького союзу, спеціальних спілок і угод, укладених у зв'язку з цим союзом, Бернського союзу та інше. Для досягнення зазначених цілей ВОІВ через свої відповідні органи виконує наступні функції: сприяє розробці заходів, розрахованих на поліпшення охорони інтелектуальної власності в

усьому світі і на гармонізацію національних законодавств в цій галузі; пропонує свою співпрацю державам, що подає запит на юридично-технічну допомогу в області інтелектуальної власності; збирає і поширює інформацію, що відноситься до охорони інтелектуальної власності, здійснює і заохочує дослідження в цій області і публікує результати таких досліджень; забезпечує діяльність служб, які здійснюють міжнародну охорону інтелектуальної власності, і, у відповідних випадках, здійснює реєстрацію в цій області, а також публікує відомості, що стосуються даної реєстрації [31].

У валютно-фінансовій сфері міжнародне співробітництво втілюється в життя в рамках інших спеціалізованих установ, а саме – Світовий банк, МВФ і МБРР, ЄБРР, БМР, а також регіональними банками.

Міжнародний валютний фонд (МВФ, International Monetary Fund) сприяє міжнародній фінансовій стабільності і співпраці в валютно-фінансовій сфері. МВФ керується 188 державами-членами організації і підзвітний їм. МВФ виконує контроль за світовою валютною системою, забезпечуючи її стійкість; стежить за міжнародною валютною політикою і обмінними курсами, за поведінкою країн-членів в міжнародних валютних відносинах, а також, за потреби, надає країнам короткострокові та середньострокові кредити. Для підтримки стабільності і запобігання кризам в міжнародній валютно-фінансовій системі МВФ спостерігає за економічною політикою країн і економічними, і фінансовими змінами в країнах, регіонах і світі за допомогою офіційної системи, відомої як нагляд. МВФ дає рекомендації 188 державам-членам, заохочує заходи політики, що сприяють економічній стабільності, що зменшують вразливість по відношенню до економічних і фінансових криз і підвищують рівень життя.

Фінансування МВФ дає членам організації необхідний перепочинок для подолання проблем з платіжним балансом: влада країн розробляє, в тісній співпраці з МВФ, програми стабілізації, за фінансової підтримки МВФ, і продовження фінансової підтримки обумовлено ефективною реалізацією цих програм. Відреагувавши на світову економічну кризу, МВФ зміцнив свій кредитний потенціал і в квітні 2009 року затвердив істотний перегляд своїх механізмів надання фінансової

допомоги, а в 2010 і 2011 роках прийняв подальші реформи. Ці реформи були спрямовані на зміцнення інструментів для запобігання криз, зменшення ланцюгової реакції під час системних криз, а також адаптацію інструментів з урахуванням економічних показників і умов держав-членів. [6].

У 2020 році, глава МВФ заявила, що в Міжнародний валютний фонд надійшли прохання щодо надання фінансової підтримки в боротьбі з пандемією COVID-19. Станом на 2020 р. спостерігається надзвичайний сплеск запитів на надзвичайний фінансування МВФ - близько 80 країн подали заявки на кредити, і, швидше за все, такі заявки надійдуть ще. Поточна оцінка фінансових потреб ринків, що розвиваються становить 2,5 трлн дол. США. Представники МВФ заявляють, що за допомогою до фонду звернулися в основному країни, що розвиваються. У загальній сумі, в якості екстреного фінансування, вони запросили кредит приблизно в 20 млрд дол. США за нульовою або низькою ставкою[16].

Одна з найбільш важливих обов'язків МВФ полягає в наданні кредитів державам-членам, що зіштовхуються з фактичними або потенційними труднощами в області платіжного балансу. Ця фінансова допомога надається країнам, що прагнуть поповнити свої міжнародні резерви, стабілізувати свої валюти, продовжувати оплачувати імпорт і відновити умови для активного економічного зростання одночасно з прийняттям заходів щодо виправлення первинних проблем. Країни з низькими доходами можуть запозичувати кошти за пільговими відсотковими ставками через розширений кредитний механізм, кредитний механізм «стенд-бай» і механізм прискореного кредитування. Основним джерелом фінансових ресурсів МВФ є квоти держав-членів організації, які в цілому відображають відносне положення держав-членів в світовій економіці. Фінансування пільгових кредитів і полегшення тягаря заборгованості для країн з низькими доходами здійснюється через окремі трастові фонди, кошти яких надходять за рахунок внесків. МВФ емітує міжнародні резервні активи, відомі як спеціальні права запозичення (СДР), які можуть доповнювати офіційні резерви країн-членів. СДР є розрахунковою одиницею МВФ. Держави-члени МВФ можуть добровільно обмінювати СДР на валюту між собою [12].

Зростання ролі МВФ і Всесвітнього банку (ВБ) у розвитку світової економіки обумовлено безпрецедентними темпами розвитку світового фінансового ринку, а також – зростанням обсягів зовнішньої заборгованості країн, що розвиваються, та країн із транзитивною економікою. Завдяки цьому ці дві організації мають неабиякий вплив на уряди країн, що мають державні борги. Від МВФ та ВБ залежить, як будуть вирішуватися питання реструктуризації заборгованості країн, недопущення дефолту, надання чергових траншів кредитів країнам-боржникам. Для країн – боржників висувуються умови щодо проведення ринкових економічних реформ, секвестру бюджету або ж реструктуризації боргів. У ХХІ ст. зростає вплив міжнародних фінансових організацій, що виступають і як світові економічні регулятори.

Міжнародний Банк Реконструкції та Розвитку, більш відомий як Всесвітній банк, є одним з найбільших у світі джерел допомоги з метою розвитку. Його основна мета полягає в наданні допомоги найбіднішим групам населення і найбіднішим країнам. Всесвітній банк допомагає країнам, що розвиваються боротися з бідністю і домагатися стабільного, стійкого і справедливого економічного зростання. Всесвітній банк був заснований в 1945 році з першочерговим завданням - надання допомоги Західній Європі у відновленні після Другої світової війни. В даний час під Всесвітнім банком фактично розуміють дві організації: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) та Міжнародна асоціація розвитку (МАР).

За роки існування в світовій економіці і соціальній сфері пріоритети Світового банку зазнали істотних змін. Всесвітній банк, членами якого є 188 країни, взяв на озброєння новий підхід до процесу розвитку, вирішуючи нові завдання, в тому числі завдання гендерного розвитку, розвитку силами громад, проблеми корінних народів, а також доклавши певних зусиль до створення життєво-важливої інфраструктури для бідного населення.

Всесвітній банк веде кредитну діяльність через дві установи – МБРР і МАР, які діють спільно, але кожне з них відіграє особливу роль в процесі. Метою МБРР є скорочення масштабів бідності в країнах з середнім рівнем доходу і в кредитоспроможних країнах з низьким рівнем доходу, в той час як увага МАР зосереджена на найбідніших країнах світу. Спільно ці установи надають країнам, що

розвиваються позики за низькими ставками, безвідсоткові кредити і гранти, допомагаючи їм вирішувати поставлені перед ними завдання в різних областях діяльності, таких як освіта, охорона здоров'я, державне управління, інфраструктура, розвиток корпоративного і приватного секторів, сільське господарство, охорона навколишнього середовища і управління природними ресурсами. МБРР кредитує країни з середнім рівнем доходу по процентних ставках, що відповідає рівню ринку цих країн, а МАР кредитує країни з низьким рівнем доходу за мінімальними відсотковими ставками або без відсотків. Позики Світового банку найбільш необхідним країнам надаються на безвідсотковій основі і мають термін погашення до 50 років. Країни, що розвиваються і країни з перехідною економікою отримують позики на термін від 15 до 20 років, причому процентна ставка по ним нижче ставок, які стягуються комерційними банками [33].

Міжнародним регулюванням у сфері світової торгівлі займаються чотири організації: СОТ, ЮНКТАД і МТЦ ЮНКТАД / СОТ, ЮНСІТРАЛ, що діють в рамках ООН. Конференція ООН з торгівлі і розвитку заснована в 1964 році, в якості постійного міжурядового органу, ЮНКТАД є ключовим органом Генеральної Асамблеї з питань в галузі торгівлі та розвитку. Членами ЮНКТАД є 194 держави, з них 159 члени ООН. ЮНКТАД грає в системі ООН роль координаційного центру з проблем розвитку та суміжних питань торгівлі, фінансів, технологій, інвестицій та сталого розвитку. Її головна мета полягає у сприянні інтегрування країн, що розвиваються і країн з перехідною економікою в світову економіку і розвитку за допомогою торгівлі та інвестицій. Прагнучи досягти своїх цілей, ЮНКТАД проводить дослідження і аналіз політики, міжурядові наради, здійснює технічне співробітництво і взаємодію з громадянським суспільством і підприємницьким сектором.

Провідну роль у регулюванні світової торгівлі відігравала відіграє Світова організація торгівлі (СОТ) – це міжнародна економічна організація, що очолює процес лібералізації міжнародної торгівлі: контролює виконання торгівельних угод, веде спостереження за торгівельною політикою своїх учасників, проводить

багатосторонні торговельні переговори, займається вирішенням торговельних суперечок між учасниками організації.

Завданням СОТ проголошено встановлення загальних принципів міжнародної торгівлі. Згідно з декларацією, робота СОТ, як і ГАТТ до нього, спирається на основні принципи, серед яких: рівні права, взаємність, прозорість - члени СОТ повинні повністю публікувати свої торгові правила і мати органи, що відповідають за надання інформації іншим членам СОТ. Угода СОТ дозволяє членам вживати заходів не тільки для захисту навколишнього середовища, а й для підтримки охорони здоров'я, здоров'я тварин і рослин[32].

Ще одним не менш важливими цілями діяльності міжнародних організацій є пом'якшення різких «стрибків» світових цін, досягнення збалансованості співвідношень попиту і пропозиції за допомогою затвердження за країнами-експортерами квот і зобов'язань імпортерів по закупкам товарів. Найбільш істотним прикладом організації країн-експортерів є Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), що ставить перед собою завдання захисту інтересів нафтовидобувних країн за допомогою узгодження можливих цін на нафту і обмеження у сфері нафтовидобутку введеними для кожної країни певними квотами [9]. Натомість, у світі періодично виникають «торговельні війни», які порушують ustalений порядок ціноутворення. Така цінова війна «на зниження цін» на нафту розпочалася на рівні ОПЕК+ весною 2020 року, що призвело до обвального падіння цін на нафту.

Висновки до I розділу

Отже, процес розвитку світової економіки тісно взаємопов'язаний з еволюцією розвитку міжнародних економічних відносин, які виникли задовго до становлення світового господарства і зіграли важливу роль в процесі його формування. Становлення світового господарства відбувалося в декілька етапів, протягом багатьох століть. В період феодалізму країнами-лідерами світового розвитку стають країни Європи – Англія, Франція, Італія, Іспанія, які перші переходять і до реалізації політики меркантилізму, первісного нагромадження капіталу, розвивають зовнішню

торгівлю та захоплюють колонії. В період XIX – на початку XX ст. світовими центрами економічного зростання стають країни, на території яких відбувається промисловий переворот і які переходять до розвитку крупного машинного виробництва та використовують потенціал акціонування капіталу: Великобританія, Франція, Німеччина, США, Росія. В період I Світової війни та II Світової війни спостерігалися спроби силового переділу ринків збуту, колоній та сфер впливу між країнами, що прагнули лідерства у світовій економіці, але ця спроба завершилася крахом колоніальної системи та виникненням двох світових центрів політичного та економічного протистояння: капіталістичного та ринкового табору країн (США, Європа) та СРСР і країни соціалістичного табору.

З другої половини XX ст. у світовій економіці виникають три економічні центри світового лідерства: США, країни Європи та Японія, які швидко посилюють своє домінування з початком глобалізації (70-ті роки XX ст.) та залучають до процесу глобалізації країни, що розвиваються. Внаслідок спрощення доступу до ринків збуту, капіталів, ресурсів, технологій – країни, що розвиваються швидко отримують нові можливості щодо економічного зростання, що і формує нові центри економічного зростання світової економіки – Китай, Індія, Туреччина, Сінгапур, країни Азії та інші країни «третього світу».

Міжнародні економічні організації, у т.ч.: Організація Об'єднаних Націй (United Nations), Світова організація торгівлі (World Trade Organization), Всесвітня митна організація (World Customs Organization), Міжнародна торгівельна палата (International Chamber of Commerce), Міжнародна організація праці, Світовий банк, МВФ і МБРР, ЄБРР врегульовують «правила гри» та економічну поведінку країн на світовому ринку, застосовуючи для цього економічні, управлінські, організаційні та адміністративні (у т.ч. санкції, заборони, штрафи) важелі впливу. За такими показниками як ВВП на душу населення, показники продуктивності праці, обсяги виробництва доданої вартості у промисловості, у сільському господарстві та у сфері послуг та за іншими макроекономічними показниками – міжнародні організації визначають місце країни у світовій економіці та її роль щодо лідерства у світовому господарстві. Багато у чому, МЕО захищають економічні інтереси розвинутих країн

світу, які є їх засновниками, що породжує нові тенденції – перехід країн – нових лідерів світового розвитку до двосторонніх та міждержавних угод та домовленостей. Конкурентна боротьба на світових ринках між «старими» та «новими» лідерами світового економічного розвитку у ХХІ ст. загострюється, що вимагає детального аналізу її причин та соціально-економічних наслідків для світової економіки в цілому.

РОЗДІЛ 2

ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ ЗМІНИ «ПОЛЮСІВ» ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ У ХХІ ст.

2.1. Соціально-економічні передумови та наслідки економічного протистояння США та КНР

Економіки США і Китаю сьогодні з великим відривом займають лідируючі позиції у світі, і торговельні обороти між цими країнами – одні з найбільших. Показники зовнішньої торгівлі традиційно займають важливе місце в платіжному балансі. Економісти використовують показник "торговий баланс" для оцінки структури торгових потоків між країнами.

Торговий баланс являє собою співвідношення між сумою цін товарів, вивезених за межі даної держави, і сумою цін товарів, ввезених на територію цієї держави. Тобто різниця між експортом і імпортом. Якщо сума цін вивезених товарів перевищує суму цін ввезених, то торговий баланс є активним (позитивне сальдо), якщо ввезення перевищує вивіз - пасивним (негативне сальдо) [46].

Протягом останніх десятирічь Китай продемонстрував усьому світу економічне та геополітичне зростання. Він всього за останні п'ять років зміг стати «фабрикою світу». Через впровадження реформи в 1978 році країна крокує швидкими темпами та практично кожен рік ВВП зростає на 7-10%. У 2019 році його розмір склав 14,24 трлн. дол. США (див. Додаток В, табл.В.1). Через велику кількість населення, ВВП на душу населення виходить мінімальним, приблизно 19 500 дол. США на одну особу.

Одним із важливих чинників, що призвів до успішного процвітання КНР можна назвати своєчасну та успішну реалізацію зовнішньо-торгівельної політики, яка суттєво вплинула на місце Китаю в економічній діяльності та щодо глобальних реформ всередині країни. Коригування торговельної політики Китаю допомогло вийти із кризи 2009 року успішно і покращити свої показники торгівлі. З поступовим відновленням світової економіки та зовнішнім попитом, зовнішня торгівля Китаю з

2011 року почала стрімко зростати. Протягом січня 2009 р. по грудень 2018 р. в Китаї спостерігалось позитивне сальдо торгового балансу, яке залишалось негативним лише 6 місяців. Воно досягло позитивного максимуму в лютому 2016 року (близько 63,29 млрд дол. США) та рекордно низького рівня у березні 2012 року (близько 31,5 млрд дол. США). За період 2016-2018 років сальдо понизилось на 18,55 млрд дол. США, через повільне зростання експорту, але перевищило прогноз 2017 року (34 млрд дол. США) в розмірі 44,74 млрд дол. США [34]. Експорт товарів і послуг Китаю виріс з 2008 до 2018 років на 9,82% (див. Додаток В, табл. В.2; табл. В.3).

Таблиця 2.1

Основні показники зовнішньої торгівлі Китаю протягом 2013-2018 рр.

Показники зовнішньої торгівлі	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Імпорт товарів	1,949,990	1,959,233	1,681,951	1,587,431	1,841,889	2,351,889
Експорт товарів	2,209,005	2,342,293	2,274,949	2,098,161	2,263,329	2,209,167
Імпорт послуг	329,419	450,805	466,330	453,014	464,133	209,818
Експорт послуг	205,778	279,423	285,476	208,488	226,389	453,612
Зовнішня торгівля	4,694,192	5,031,774	4,708,706	4,347,094	4,795,740	5,224,486

Примітка. Складено автором за даними Всесвітнього банку

За обсягами зовнішньої торгівлі товарами, Китай зміг підняти з 29 місця на 1 протягом 1978-2013 рр. і міцно зайняти 2 місце протягом 2012-2017 рр. [39]. Станом на 2018 рік, обсяг експорту та імпорту товарів Китаю склав 30,5 трлн юанів (або близько 4 561 056 млн дол. США) і виріс на 9,7% в порівнянні з минулим роком. Як зазначено в табл. 2.1, експорт товарів зменшився до 2,209,167 млн дол. США, а імпорт

навпаки різко збільшився на 510 000 млн дол. США у порівнянні з минулим роком (1,841,889 млн дол. США) і виявився вищим (2 351 889 млн дол. США) за загальний обсяг імпорту та експорту в торгівлі за весь 2001 рік до вступу Китаю в СОТ [37].

До трійки основних експортерів та імпортерів у 2018 році входить США і країни ЄС. Також до основних торговельних партнерів належать Гонконг, Австралія та країни АСЕАН (див. Табл.2.2).

Таблиця 2.2

Торговельні партнери КНР за обсягом експорту та імпорту, 2018 р.

Рейтинги країн	Країна-імпортер	Країна-експортер
1	Німеччина	США
2	Південна Корея Японія Тайвань	Гонконг
3	США	Німеччина Великобританія Нідерланди

Примітка. Складено автором за даними Всесвітнього банку

Найголовнішим суперником КНР та за статистикою Міжнародного валютного фонду, лідером ще з 1871 року в глобальній економіці залишається США. ВВП країни склав лише в 2019 році 21,5 трлн дол. США, в 2020 році прогнозується збільшення до 22,33 трлн дол. США (див. Додаток В, табл. В.4). Рейтинг економічного розвитку країн світу 2019 говорить про те, що лідерство в наступні роки залишиться саме за Америкою. Економіка США становить майже чверть від світової. Обумовлюється постійне лідерство в першу чергу розвиненою інфраструктурою, наявністю великих запасів природних ресурсів, розвитком галузі сучасних технологій і активне їх застосування на виробництвах.

Сукупний експорт з США склав 1,64 трлн дол. США в 2019 році. Скорочення поставок товарів з США в вартісному вираженні склало 1,26%, в порівнянні з попереднім роком: експорт товарів зменшився на 21 млрд дол.США (в 2018 з США

було поставлено товарів на суму 1,66 трлн дол.США). Сукупний імпорт в США склав 2,56 трлн дол. США в 2019 році. Скорочення поставок товарів в США в вартісному вираженні склало 1,68% відносно попереднього року. Імпорт товарів зменшився на 43 млрд дол. США (в 2018 році в США було завезено товарів на суму 2,61 трлн дол. США) (див. Додаток В, табл.В.5).

До лідерів за обсягом поставок на американський ринок можна віднести: Китай, Мексика, Канада, Японія і Німеччина (див. Табл.2.3).

Таблиця 2.3

Торговельні партнери США за обсягом експорту та імпорту, 2018 р.

Рейтинги країн	Країна-імпортер	Країна-експортер
1	Китай	Канада Мексика
2	Мексика Канада	КНР Японія
3	Японія	Великобританія

Примітка. Складено автором за даними Всесвітнього банку

Як свідчать наведені вище показники, США та КНР, як країни – суперники за домінування на світових ринках і тісно співпрацюють, і одночасно – між ними йде боротьба за першість в рейтингу. Тому в першій половині ХХІ століття США, а за ними КНР та інші країни світу – активно вводять в дію механізми неопротекціонізму, що можна розглядати як певну парадигму економічного розвитку. Головна особливість сучасного неопротекціонізму і його відмінність від класичного протекціонізму полягає не стільки в застосуванні заходів митного захисту вітчизняного виробника, скільки в захисті ринку (переважно, нетарифними засобами), стан якого оцінює споживач. Неопротекціонізм в сучасних умовах продовжує залишатися значущим, оскільки національна економіка буде розвиватися швидше і ефективніше адаптуватися до глобальної економіки при розумному використанні інструментів захисту національних інтересів. Більш того, поряд з

нетарифними методами, для захисту національного ринку США та інші країни починають застосовувати і тарифні методи економічного захисту.

Так, за ініціативи Д. Трампа, восени 2016 року з метою відродження національного виробництва, підтримки малого та середнього бізнесу, США різко підвищує мито на імпорт для китайських товарів. Зі сторони КНР спочатку не було реакції, але вони наголошували на взаємовигідних торгово-економічних відносинах між двома країнами. Після введення США підвищених тарифів на імпорт китайської сталі та алюмінію, КНР прийняли «дзеркальні» заходи щодо імпорту з США. В останні роки все більше звертає на себе увагу питання щодо незбалансованості торгівлі між Китаєм і США.

Початок роботи адміністрації Д. Трампа в січні 2017 р. відзначився сплеском протекціонізму в США, покликаною на створення нових робочих місць і залучення прямих іноземних інвестицій на внутрішній ринок завдяки високим тарифам на імпортовані товари і зниження податків на експортовані товари. Протекціонізм США, заснований на принципах меркантилізму і активному торговому балансі. Внаслідок цього уряд США виступав з критикою щодо Китаю, Японії, Республіки Корея і всіх угод про вільну торгівлю, таких як НАФТА і УВТ між Кореєю і США. Таким чином, уряд США демонстрував намір переоцінити роль США в глобальному економічному та геополітичному порядку. Навіть незважаючи на те, що експорт США до Китаю – переважно дорога високотехнологічна продукція, а китайський експорт – низькотехнологічних продукція та сировина, нові мита були спрямовані на зрівняння сальдо торгівлі в перерахунку в валюту. Переслідуючи мету повернути конкурентоспроможність американським компаніям, президент США почав запроваджувати поетапно мита на товари з КНР, щоб домогтися обмеження імпорту, в першу чергу, всіх високотехнологічних китайських продуктів, але потім мита були введені і на експорт важкої і легкої промисловості.

З 23 березня 2018 цього року США підняли мита до 25% на імпорт сталі і до 10% на ввезення алюмінію. Дані заходи повинні були поширитися на 30 країн. Але з Канадою, Мексикою, Австралією та країнами Євросоюзу США відразу ж почала переговори, і дата введення мит була відстрочена. У відповідь на підвищення мит на

китайську сталь 2 квітня Китай підвищив торговельні мита на 128 товарів, що імпортуються з США. У списку американських товарів, на які підвищено мита, виявилися горіхи, фрукти та вина, які будуть обкладатися митом у 15%. Крім того, введено 25% на американську свинину. Одночасно КНР закликала до мирного врегулювання розбіжностей. Протягом 2018 – 2019 років активно відбувалися переговори між представниками двох країн щодо врегулювання конфлікту. Почуття вразливості США зростає з того моменту, коли КНР стала другою за величиною світовою економікою в 2010 році. Уряд США і громадськість переконані, що Китай проводить нечесну торговельну політику, причому Японія і Республіка Корея розглядаються як кращі торгові партнери в Східній Азії. Дефіцит торгового балансу США з країнами Північно-Східної Азії був наслідком дисбалансу між експортом і імпортом. США імпортували набагато більше товарів з країн Північно-Східної Азії, ніж експортували в них. Крім того, США звинувачують Китай в систематичній крадіжці американської інтелектуальної власності. Це звинувачення стало наслідком того, що, згідно з китайськими законами, іноземний бізнес може зайти на внутрішній ринок КНР тільки через створення спільного з місцевими компаніями підприємства. В результаті останні отримують доступ до технологій, які розроблені в Сполучених Штатах, і використовують їх на свій розсуд. Також ще одним з найбільш серйозних звинувачень, яке було адресовано Пекіну – це стали маніпуляції з валютою. Китай послаблював курс юаня, щоб отримати конкурентну перевагу, бо це робить імпорт з Китаю дешевше, дозволяючи йому тиснути на конкурентів, а з іншого – девальвація валюти служить бар'єром для експорту в КНР, куди через дешевизну товарів іншим країнам ввозити свій продукт стає просто не вигідно. Таким чином, китайські виробники отримують конкурентну перевагу і на внутрішньому ринку. На тлі чергової ескалації у відносинах США і КНР аналітики заговорили про серйозну загрозу світовій економіці. Торгова війна вже сильно вдарила по Китаю – ВВП країни в другому кварталі 2019 року сповільнилося до рекордно низького з березня 1992 року значення. Тепер вона також почала залишати відбиток і на США, яким передбачили швидку рецесію. Дві найсильніші економіки світу несуть не тільки прямі фінансові втрати, але і позбавляються ринків збуту. Цим скористалися «треті країни»,

почавши займати звільнені в США і Китаї ніші. В тій чи іншій мірі вигоду від торгової війни США і Китаю отримали або розраховують отримати щонайменше два десятка країн. Однак головним переможцем торгової війни аналітики називають В'єтнам і Мексику. Економіка В'єтнаму в 2019 році показала швидке зростання: ВВП в першому кварталі збільшився на 6,82 відсотка, а в другому – на 6,71 відсотка. За підрахунками Financial Times, імпорт США з В'єтнаму виріс майже на 40 відсотків за перші чотири місяці 2019 року в порівнянні з аналогічним періодом минулого року, а імпорт з Китаю знизився на 13 відсотків [24].

Тому враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що запроваджуючи всі дії з американської сторони, а саме встановлення високого мита, США не вдалося скоротити дефіцит в торгівлі товарами з Китаєм: в цілому в 2018 році він склав 419 млрд дол. США. При цьому американський експорт зменшився на 10 млрд дол. США до 120 млрд дол. США. А імпорт, навпаки, збільшився на 34 млрд дол. США до 539,5 млрд дол. США. Загальний дефіцит США в їх зовнішній торгівлі збільшився на 84 млрд дол. США, або на 10%, з яких приблизно половина – сума дефіциту торгівлі США з Китаєм [36].

У січні–лютому 2019 року, за даними китайської митниці, експорт в США і імпорт з США скоротилися в порівнянні з 2018 р.: американо–китайський товарообіг в січні–лютому 2019 році знизився на 20% в порівнянні з попереднім роком. Але в березні американський експорт показав невелике зростання, приблизно на 4% в порівнянні з попереднім роком, і склав 31,8 млрд дол. США. Всього за 3 місяці експорт зменшився на 8,9 млрд дол. США (на 9%) – до 91 млрд дол. США, а імпорт – на 13,3 млрд дол. США (на 32%) - до 28,4 млрд дол. США.

Торгова війна мала негативні наслідки насамперед для тих галузей економіки США, які потрапили під удар внаслідок відповідних неопротекціоністських заходів Китаю. Перше – це сільське господарство. В 2017 році американські фермери постачали 60% свого врожаю соєвих бобів на китайський ринок, зменшення поставок в КНР сільськогосподарської продукції приблизно на 40% в 2018 р. призвело до падіння цін на ці продукти і збитків у фермерів. На підтримку фермерів адміністрація Трампа виділила 12 млрд дол. США з федерального бюджету, щоб компенсувати їх

втрати від торгової війни. Також зазнало змін авіабудування, оскільки китайські авіакомпанії були одними з найбільших покупців продукції фірми Boeing, що приносили їй 5 млрд дол. США щорічно. В автомобільній галузі в 2018 році General Motors, Ford і Fiat Chrysler оцінили свої приблизні збитки від тарифної війни в 1 млрд дол. США [40].

В економіці Китаю теж відбулися значні зміни та втрати. Наприклад, внаслідок торговельної війни, сповільнилися темпи зростання експорту та економіки КНР в цілому, також збільшився рівень безробіття через закриття або скорочення виробництв на невеликих підприємствах на півдні Китаю, що був орієнтований на експорт в США. Аби запобігти ще більшим втратам, Китай також ввів додаткові послаблення в області регулювання діяльності іноземних компаній [36]. І економіка США, і економіка КНР у своєму розвитку орієнтуються на спільні принципи – максимальне використання наявних природних ресурсів, ігнорування принципів сталого розвитку. Натомість, у світовій економіці існують і інші моделі соціально-економічного розвитку країн, які претендують стати лідерами світового економічного розвитку.

2.2. Пріоритети сталого розвитку країн Європейського Союзу як основа конкурентного інноваційного економічного зростання

Термін "сталий розвиток" набув широкого поширення після публікації доповіді, підготовленої для ООН в 1987 році, де йшлося про те, що для того щоб розвиток був стійким, слід враховувати не тільки його економічні аспекти, але також соціальні та екологічні. 25 вересня 2015 року держави – члени ООН прийняли Порядок денний в галузі сталого розвитку до 2030 року. Порядок денний до 2030 року прагне змінити вектор розвитку і направити його на ліквідацію бідності, досягнення стійкого і всеосяжного розвитку, враховуючи права людини та забезпечити трансформаційні зміни як в країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах. Також у виконанні

Порядку денного до 2030 року країнам пропонується розробляти свої національні стратегії сталого розвитку, засновані на співпраці з громадянським суспільством. Виділяють 17 цілей в галузі сталого розвитку : мета 1 – ліквідація бідності у всіх її формах; мета 2 – ліквідація голоду, забезпечення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; мета 3 – забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх, в будь-якому віці; мета 4 – забезпечення справедливої та якісної освіти, заохочення можливості навчання протягом усього життя для всіх; мета 5 – забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей всіх жінок і дівчат ; мета 6 – забезпечення наявності і раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх; мета 7 – забезпечення загального доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх; мета 8 – сприяння поступальному і стійкому економічному зростанню, повної і продуктивної зайнятості та гідної роботи для всіх; мета 9 – створення стійкої інфраструктури, сприяння розвитку всеосяжної і стійкої індустріалізації та інновацій; мета 10 – викорінення нерівності всередині країн і між ними; мета 11 – забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості і екологічної стійкості міст і населених пунктів; мета 12 – забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва; мета 13 – ухвалення термінових заходів по боротьбі зі зміною клімату і його наслідками; мета 14 – збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку; мета 15 – захист і відновлення екосистем суші і сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування; мета 16 – сприяння розвитку миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних і заснованих на широкому участю установ на всіх рівнях; мета 17 – зміцнення засобів здійснення і активізація роботи в рамках Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку [52].

Масштаби та амбіції нового Порядку денного потребують активізації Глобального партнерства для забезпечення його існування. Дана співпраця буде діяти в рамках глобальної солідарності, особливо з найбільш вразливими людьми і людьми, які знаходяться у вразливій ситуації. Воно сприятиме активній загальній участі в

підтримку досягнення всіх цілей і завдань, залучаючи до цієї діяльності уряду, приватний сектор, громадянське суспільство, систему ООН та інших суб'єктів.

Що стосується розвитку економічної бази в усіх країнах, то планується прикласти всі зусилля до формування динамічної, стійкої, інноваційної та орієнтованої на людину економіки, сприяючи зростанню зайнятості серед молоді та розширенню економічних прав та можливостей жінок, також надання робочих місць для всього населення. Однією з головних цілей є усунення примусової праці і торгівлю людьми, оскільки від здорової та кваліфікованої робочої сили, що мають відповідні знання та навички, які необхідні для продуктивної та будуть приносити задоволення від праці та повноцінної участі в житті суспільства, виграють всі країни. Ще основним завданням розглядають зміцнення та покращення виробничого потенціалу менш розвинених країн в усіх секторах, будуть розглядатись стратегії, що дадуть змогу збільшити виробничі потужності, збільшити продуктивність праці та зайнятості, розширити загальнодоступність фінансування.

Наступним пунктом щодо кардинальних змін, зазначають перегляд того, як суспільство виробляє та споживає товари та послуги. Уряди, міжнародні організації, підприємницький сектор та інші недержавні суб'єкти повинні сприяти змінам нераціональних моделей споживання та виробництва, в тому числі у вигляді мобілізації фінансової та технічної допомоги.

Подальша діяльність буде здійснюватися на 3 рівнях: на національному, регіональному та глобальному. На національному рівні державам-членам рекомендується якнайшвидше розробити національні програми з амбітними цілями, що охоплюють всі аспекти виконання Порядку денного. Вони можуть підтримувати перехід до досягнення цілей в галузі сталого розвитку та ґрунтуватися на існуючих інструментах планування, таких як стратегії національного розвитку та стратегії сталого розвитку, в залежності від обставин. Відповідно до принципів здійснення подальшої діяльності та проведення огляду, ці національні процеси планування будуть відкритими, всеосяжними, прозорими для всіх людей і будуть сприяти поданням інформації усіма відповідними зацікавленими сторонами. Більш того,

державам-членам також рекомендується проводити регулярні і всеосяжні огляди прогресу на національному та регіональному рівнях.

Подальша діяльність і огляд, які передбачені на регіональному рівні, створюють можливості для колегіального навчання, в тому числі за допомогою проведення добровільних оглядів, обміну передовим досвідом та обговорення спільних завдань. На глобальному рівні центральну роль у нагляді за здійсненням подальшої діяльності і проведенням огляду буде спостерігати Політичний форум високого рівня (ПФВР) в тісній взаємодії з Генеральною Асамблеєю ООН і Економічною і соціальною радою ООН (ЕКОСОР). Він сприятиме обміну досвідом, в тому числі інформацією про успіхи, проблеми та зроблені висновки, і здійснювати політичне і методичне керівництво, виносити рекомендації для прийняття подальших заходів. Він сприятиме забезпеченню загальносистемної злагодженості та координації політики в галузі сталого розвитку [52].

Сталий розвиток перебуває в основі стратегій розвитку Європейського Союзу (ЄС). Головне завдання ЄС в галузі сталого розвитку на майбутнє десятиліття полягає в тому, щоб відокремити свій економічний розвиток від погіршення стану навколишнього середовища і подолати відстаючу соціальну нерівність. ЄС прагне перейти до зеленої і всеохоплюючої економіки, встановлюючи високу планку для переходу до сталого розвитку і прокладаючи шлях по всьому світу. Саме через це ЄС і його держави-члени націлені виконати Порядок денний в галузі сталого розвитку ООН на період до 2030 року і його 17 цілей в галузі сталого розвитку (ЦСР) в Європі і в усьому світі. ЄС визначив ряд ключових політичних основ і стимулів, які повинні бути спрямовані на перехід до сталого розвитку.

Необхідна спрямованість політики, щоб рухатися вперед налічує такі напрямки: перше – перехід від лінійної до циркулярної економіки. Комісія направила економіку ЄС в напрямку більш кругового шляху за допомогою свого плану дій, що включає циркулярну економіку і стратегію біоекономіки. Перехід до циркулярної економіки дасть змогу отримати чистий економічний ефект в розмірі 1,8 трлн євро в Європі до 2030 року, привести до створення більш 1 млн нових робочих місць по всій території ЄС, займати провідне, центральне місце в скороченні викидів парникових газів.

Другий напрямок має назву «від сільгоспвиробника (фермера) до кінцевого споживача». Внаслідок виробництва продуктів харчування погіршується навколишнє середовище, в той час як майже 20% їжі йде у відходи. Сільське господарство ЄС домоглося реального прогресу в області клімату і навколишнього середовища, скоротивши викиди парникових газів на 20% і рівень нітратів в річках на 17,7% з 1990 року, але це тільки початок на етапі покращення. Глобальна продовольча і сільськогосподарська система може: створити нову економічну вигоду, яку оцінюють більше в 1,8 трлн євро до 2030 року, створити 200 мільйонів робочих місць до 2050 року; поставляти поживну їжу для світу, де постійно буде зростати кількість населення; генерувати більш високі доходи, допомагати відновлювати природні ресурси і бути більш стійкими до кліматичних змін.

Наступній цілі можна дати назву «безпечна енергетика, споруди та їх мобільність». Європейський Союз входить до числа світових лідерів в даній галузі, але необхідно прикласти більше зусиль для поширення поновлюваних джерел енергії, енергоефективних будівель та транспорту, що не впливає на зміни в кліматі. Оскільки, наприклад, на будівлі припадає близько 40% енергоспоживання, а на транспорт – 27% викидів парникових газів в усій Європі. Можна підсумувати, що чиста енергія - це можливість для створення робочих місць і економічного зростання. До 2030 року можна буде створити 900 000 робочих місць в області технологій використання відновлюваних джерел енергії шляхом мобілізації державних і приватних інвестицій. ЄС може щорічно економити 300 млрд євро, зменшуючи свою залежність від викопного палива.

Четвертий напрямок – це встановлення соціальної справедливості. В поєднанні технологічних, структурних та демографічних змін характер щодо підходу до праці стає іншим, більш успішним та продуктивним. Відповідно до моделі соціального забезпечення ЄС, перехід до стійкої економіки не повинен нікого оминати, а навпаки стимулювати та допомагати рухатися вперед. Соціальні інвестиції повинні залишатися головним пріоритетом, в тому числі в освіті, навчанні, протягом усього життя, необхідно створювати належні робочі умови, обов'язковий довгостроковий догляд та охорона здоров'я, в цілому, повинна бути присутня соціальна інтеграція і

захист прав меншин, чітко дотримуватися гендерної рівності та інвестувати в розвиток селищ, де не мають такої змоги.

Перехід до сталого розвитку в Європейському Союзі буде неможливим без таких ключових факторів, як освіта, наука, технології, дослідження та інновації, що є необхідними умовами для досягнення ЦСР і стійкої економіки, створення культури сталого розвитку та мислення, а також забезпечення того, щоб перехід привів до підвищення добробуту людства. Другим важливим підрозділом є фінанси та оподаткування: значний обсяг приватного капіталу необхідний для досягнення ЦСР. Щоб бути успішним потрібно, щоб приватний сектор був повністю готовий до змін. Податкові системи і ціноутворення необхідно змінити, аби відобразити реальні екологічні та соціальні витрати виробництва і забезпечити, щоб стійкі продукти і послуги стали найбільш поширеними і доступними. Третім важливим фактором є відповідальне ведення бізнесу. Підприємства відіграють ключову роль в переході до сталого розвитку, і вони все частіше розглядають ЦСР як складну частину своїх стратегій. Відповідальний бізнес може привести до більш стійкого прибутку і зростання, нових ринкових можливостей.

ЄС працює спираючись на Цілі сталого розвитку, показуючи приклад і співпрацюючи з широким колом країн – партнерами на різних етапах розвитку, з міжнародними організаціями, громадянським суспільством та приватним сектором для сприяння сталому розвитку в усьому світі. Європейський Союз та його держави – члени є найбільшим в світі постачальником офіційної допомоги з метою розвитку (ОДР), надавши 75,7 млрд євро в 2017 році і збільшити свою ОДР принаймні до 0,7% валового національного доходу ЄС. Не менш важливим очікуванням є те, що Європейський план зовнішніх інвестицій за рахунок початкових інвестицій у розмірі 4,5 млрд євро збільшить обсяг інвестицій в 10 разів, орієнтуючись на Африку і країни – сусідів ЄС. Велика перевага ЄС та його держав-членів те, що вони є найбільшими в світі постачальниками фінансування, що стосується проблеми з кліматом. У 2017 році ЄС, Європейський інвестиційний банк і держави-члени надали 20,4 млрд євро, щоб допомогти країнам, що розвиваються впоратися зі зміною клімату і адаптуватися до нього. Ця цифра становить більш, ніж удвічі більше, що було в 2013 році, але, нажаль,

поки що приблизно вдвічі менше, ніж в світі. За останні кілька років ЄС посилив свою роль в якості основного експортного ринку для найменш розвинених країн: його частка в світовому експорті товарів з найменш розвинених країн збільшилася з 20,5% у 2012 році до майже 25% в 2016 році, за яким слідує Китай (21%) і США (8,2%) [35].

Цифрова революція, що сталася на початку XXI ст. включає в себе ряд передумов щодо створення та розвитку роботизації, інтернету речей і штучного інтелекту ознаменувала перехід до нового етапу технологічного становлення промислового виробництва, так званої «Індустрія 4.0», основною рушійною силою якого виступає Інтернет речей. При цьому організація виробничого процесу характеризується різким зниженням енерго- і матеріалоемності, конструюванням матеріалів і організмів з наперед заданими властивостями. Здійснений перехід до «Індустрії 4.0» створить світ віртуальної і фізичної єдності виробництва без галузевих меж, значно знизивши техногенний вплив на природне середовище [41].

В останнє десятиліття особливою увагою користується новий концепт побудови моделі економіки, який отримав назву «циркулярна економіка», який розглядається як нова траєкторія розвитку суспільства по шляху стійкості. Вивчення розглянутих напрямків економіки енвайроменталізма показало їх взаємозалежність і взаємозумовленість, схожість підходу формування, підтвердивши, що єдиним для них є кінцеві глобальні цілі – стійкий стан планети і збереження життя на Землі, з урахуванням тих відмінностей, що досягнення відбувається різними способами с використанням різних походів [37].

Як вже вище зазначалося, найбільш значущі результати в області переходу до циркулярної економіки демонструють країни Європейського Союзу та не дивлячись на спільність рамкових підходів кожна країна має національні особливості реалізації даної концепції. В якості основного законодавчого документа про дію з відходами в 2008 році в ЄС було прийнято рамкова Директива 2008/98/ЄС, відповідно до якої держави-члени ЄС впровадили внутрішньодержавні законодавчі акти про управління відходами. У той же час аналіз реалізації даних актів показав, що в зазначений період в ЄС відсутнє повне впровадження циркулярної економіки, так як головним

завданням економік країн ЄС, на той момент, була переробка відходів з метою скорочення обсягу звалищ в кінцевих місцях знищення. З метою підвищення економічних, соціальних і екологічних переваг, одержуваних в результаті більш ефективного управління відходами, комісія ЄС пропонує: збільшити повторне використання та переробку комунальних відходів до 70% до 2030 року; збільшити переробку відходів упаковки до 80% до 2030 року, з проміжними цільовими показниками 60% до 2020 року і 70% до 2025 року; заборонити закапування пластмас, що перероблюються, металів, скла, паперу та картону, відходів, які здатні біологічно руйнуватися до 2025 року, а держави-члени ЄС повинні прагнути практично ліквідувати сміттєзвалища до 2030 року; сприяти подальшому розвитку ринків високоякісної вторинної сировини [38].

Зокрема, Німеччина, маючи потужну індустріальну економіку, сформувала основу циркулярної економіки через матеріальні потоки і доступність матеріалів, а Нідерланди – на інноваціях в матеріалах і бізнес-моделях. У рейтингу циркулярної економіки–2018 Німеччина посідає перше місце за кількістю патентів, пов'язаних з циркулярною економікою більш, ніж в два рази випереджаючи за цим показником Францію, яка знаходиться на другому місці (1260 патентів проти 542). Великобританія і Німеччина є лідерами по «циркулярним» інвестиціям істотно випереджаючи інші країни Союзу. Зберігається тенденція утворення великої кількості відходів в країнах Західної і Північної Європи, що істотно знижує позиції в рейтингу циркулярної економіки таких країн як Нідерланди, Данія і Швеція незважаючи на досить високий рівень фінансування інновацій та розвитку переробки відходів. Найбільша кількість муніципальних відходів на душу населення в рік утворюється в Данії – 777 кг, найменше в Румунії 261 кг; за рівнем харчових відходів лідирує Нідерланди (541 кг), найменше значення у Словенії – 72 кг. Дев'ять країн з найменшим рівнем скупчення комунальних та харчових відходів відносяться до Центральної і Східної Європи, лідерство за цим показником дозволило Чехії зайняти четверте місце в загальному рейтингу [38].

Досліджуючи діючі в Європі програми фінансування інноваційних проектів дозволили встановити, що поширюються вони і на циркулярні проекти, забезпечуючи

великі обсяги фінансування. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) є великим партнером інвестицій в циркулярну економіку ЄС - загальний обсяг кредитування проектів циркулярної економіки в 2012–2018 рр. склав 2,4 млрд євро (ЕІВ, 2018). ЄІБ надає консультаційну допомогу оцінюючи можливості фінансування конкретного циркулярного проекту банком і підбору найкращих умов кредитування. Проекти, які занадто малі для обробки як самостійні інвестиційні позики, можуть підтримуватися через посередницькі кредити.

Європейський фонд стратегічних інвестицій (ЕФСІ) забезпечує вкладення в наукові дослідження та інновації, а також підтримку малого і середнього бізнесу. В рамках «InnovFin – EU Finance for Innovators», здійснюється фінансування проектів з високим рівнем ризику за умови наявності в циркулярному проекті технологічних інновацій. Крім цього, всі програми ЄС доповнюються фінансуванням на національному рівні за допомогою різних інструментів, які запропоновані національними, регіональними та / або місцевими агентствами розвитку (наприклад, Tekes в Фінляндії, Invitalia в Італії, Нідерландське агентство підприємництва, Innovate UK і т.д.). Центр розвитку технологій «ТЕКЕС» (Teknologian Keskus), що діє при Міністерстві промисловості і торгівлі, з 2014 до 2018 року виділив понад 200 млн євро на фінансування інноваційних проектів, пов'язаних з циркулярною економікою [42]. Іншою важливою ланкою фінансування циркулярних проектів виступає національний інноваційний фонд «SITRA», який підкоряється безпосередньо фінському парламенту та головним завданням якого є сприяння переходу до вуглецево-нейтральної економіки, при якій зростання добробуту країни і її громадян відокремлено і не залежить від споживання природних ресурсів, в свою чергу, ресурси видобуваються і використовуються з максимальною раціональністю. З молодими циркулярними компаніями «SITRA» працює як звичайний венчурний фонд – вкладає в них кошти в обмін на певний відсоток їх акцій. Отже, в країнах ЄС офіційно, на період до 2030 р., визнано стратегічний курс на соціально-економічний розвиток, який ґрунтується на принципах сталого розвитку і органічно поєднує у собі економічні, соціальні та екологічні складові. Країни ЄС прагнуть забезпечити економічне зростання та першість на світових ринках, враховуючи безпеку

життєдіяльності людини, раціонально використовуючи обмежені природні ресурси та дбаючи про збереження навколишнього природного середовища для майбутніх поколінь.

2.3. Національні стратегії економічного зростання «нових індустріальних країн» – лідерів світового розвитку у XXI ст.

Початок XXI століття ознаменувався кардинальною зміною співвідношення економічної сили великих розвинених країн і країн, що розвиваються. Особливо інтенсивними були зрушення в промисловому виробництві і світовому експорті товарів. Тенденція до довготривалого скорочення частки «великої сімки» розвинених країн (G7) в світовому випуску промислової продукції виникла ще в 1989 році.

Японія раніше інших розвинених економік відчула конкуренцію у виробництві та збуті продукції обробної промисловості з боку нових індустріальних країн, що розвиваються. Це пов'язано з географічною близькістю до неї держав, що вступили на шлях індустріалізації і мають великі внутрішні ресурси дешевої робочої сили. До них відносяться Південна Корея, Тайвань, Китай, Таїланд, Малайзія, Філіппіни, В'єтнам.

Ослаблення конкурентоспроможності в умовах глобалізації стало головною причиною зниження ролі розвинених країн в світовому промисловому виробництві та експорті товарів на початку XXI століття. Не дивлячись на це все, можна виділити Індію, країну, яка проходить шлях індустріального розвитку пізніше багатьох держав. Її можна охарактеризувати як найбільша країна з стійкою демократичною системою і третьою за розміром (по ВВП за ПКС) економікою світу, де чисельність населення становить 1,32 млрд осіб, і продовжує зростати високими темпами. Очікується, що в 2022 році Індія випередить Китай і стане найбільш багатонаселеною країною світу. У XXI столітті економіка країни зростає середнім щорічним темпом в 7% спираючись на сектор послуг і порівняно розвинену промислову базу, що незвично для країни, що

розвивається при високій (понад 31%) нормі накопичення в ВВП. Енергетика країни на чверть залежить від традиційної біомаси і майже на 45% – від вугілля. Весь успіх завдяки тому, що країна може спертися на кваліфіковані і порівняно дешеві трудові ресурси, зростаючий науково-технічний потенціал і швидко розвивається сектор послуг (в тому числі інформаційні технології, фінансово-банківська справа).

У XXI столітті соціально-економічні показники, що характеризують рівень життя населення Індії, стабільно зростають (див. Додаток В, табл. В.6). Доступ до електрики в 2017 році мали 96,62 % жителів країни, що більш ніж на 25 п.п. вище за показник 2000 року (59,4%). Частка населення, що використовує Інтернет, зросла з 15,1 % в 2013 році до 38,43 % в 2019 році. Особливо важливо істотне збільшення очікуваної тривалості життя: з 62,6 років у 2000 році до 69,5 років у 2019 році [47].

Індія поки поступається багатьом країнам БРІКС (крім ПАР) за такими показниками, як частка населення, що використовує Інтернет, доступ до електрики, індекс людського розвитку. Багато в чому це пояснюється тим, що економічне зростання і розвиток інфраструктури в країні, як і раніше, не встигають за збільшенням кількості населення. Також, серед країн БРІКС Індія має найменший рейтинг за індексом людського розвитку - країна знаходиться на 129 місці за даними за 2019 рік (Росія – 49, Бразилія – 79, Китай – 85, ПАР – 113) [39].

В Індії понад 70% освіченого населення; сукупний обсяг населення, які здобувають освіту (початкову, середню і вищу) збільшується. Але у країні зберігається істотний розрив між рівнями грамотності і освіти у жінок і чоловіків: лише 47,5% жінок грамотні, серед чоловіків частка досягає 82%. Ситуація в сфері вищої освіти змінюється на краще, при цьому якість вищої освіти в Індії по ряду показників вважається вищою, ніж, наприклад, в Китаї. Проблемою залишається в тому, що вища освіта залишається елітарною і недоступною для більшої частини населення країни.

З 2009 року Індія, обігнавши Японію, займає третє місце в світі за величиною ВВП. Проте, рівень ВВП за ПКС на душу населення залишається відносно низьким, у 2019 році – 8 378 дол. США (див. Додаток В, табл. В.7), що нижче за аналогічний показник в інших країнах БРІКС. Це перш за все пов'язано з чисельністю населення.

За оцінками МВФ, чисельність населення Індії в 2017 році склала 1,32 млрд осіб (17,3% населення світу). За останню декаду населення зросло на 15%, а ВВП майже подвоївся. Випереджаючі темпи зростання ВВП країни дозволили в 2008-2017 роках збільшити ВВП за ПКС на душу населення на 68,4%.

До 2009 року для Індії була характерна відносно висока інфляція. Обмежувальна монетарна політика, яку Резервний банк Індії почав проводити в 2010 році, призвела до зниження інфляції, але в тому числі і до деякого уповільнення активності економіки. Значення інфляції в 2015-2018 роках залишалося на низькому рівні (3,6 – 5,2%) в порівнянні з попередніми періодами. Ключова проблема інфляції в Індії полягає в тому, що більше за все ростуть ціни на продовольство, що погіршує становище найбідніших верств населення.

Джерелом економічного зростання країни є поєднання високих темпів зростання переважної в економіці сфери послуг при збереженні досить високих темпів зростання промислового сектора. У 2018 році в галузевій структурі ВВП Індії переважали обробна промисловість, будівництво, виробництво електрики, газу і пари (28,2%). Специфікою економіки країни є досить висока частка секторів послуг. На фінанси, страхування, нерухомість і бізнес – послуги доводиться 21,7%, а на торгівлю, харчування та розміщення, транспорт і зв'язок – 19,2%. За даними Світового банку, в 2018 році на послуги в сумі припадало близько 53,8% всієї доданої вартості. Індія четверта в світі за сукупним споживання енергоресурсів після Китаю, США, Росії. Також Індія займає 4-е місце в світі за обсягом імпорту нафти, 3-є місце за обсягом виробництва і споживання вугілля. Вугілля і нафта складають приблизно 70% енергобалансу країни і їх частка буде збільшуватися. Також значну частку сумарного енергоспоживання становить біомаса (приблизно 20%). На даний момент частка газу в сумарному споживанні енергії Індії незначна – 5%, до 2030р. прогнозується збільшення до 6%. Нафта і нафтопродукти забезпечують четверту частину первинного енергоспоживання Індії. Однак економіка Індії лише на 19% може забезпечити внутрішнє споживання нафти власним видобутком, яка переважно ведеться на шельфових родовищах. Більше третини імпортних поставок нафти в 2019 році довелося сумарно на Ірак і Саудівську Аравію. Доведені запаси нафти в Індії на

2018 рік склали 0,6 млрд т (0,3% від світових доведених запасів). Індія імпортує сиру нафту для внутрішніх потреб енергетичного комплексу, а також для подальшої переробки та реекспорту. Індія робить ставку на розвиток чистої відновлюваної енергетики, зокрема, сонячної та вітрової генерації. У 2015 році Національний інститут трансформації підготував проект нової енергетичної політики для Індії, який передбачає масштабне впровадження ВДЕ. Частка чистих ВДЕ в енергобалансі помітно зросла з 0,04% в 2000 році до 0,6% в 2015 році. За оцінками Міжнародного енергетичного агентства МЕА, в 2016 році на частку фотоелектричної сонячної енергії припав 1% виробленої електроенергії, на вітрові установки – 3%. Очікується, що до 2022 року економіка Індії збільшить встановлені потужності ВДЕ більш, ніж два рази. Конкурентні переваги при експорті індійських програмних продуктів створює численна індійська діаспора в інших країнах. Ця обставина зіграла особливо важливу роль на перших етапах розвитку інформаційної галузі в 1980-і роки і на початку 1990-х років. У 2015-2017 роках основними ринками збуту індійських товарів були США і ОАЕ, на які сукупно припадало понад чверті всього вартісного обсягу експорту Індії. Провідним експортером до Індії в останні роки став Китай. У 2017 році майже третина всього зовнішньоторговельного обороту Індії довелося в сукупності на США, Китай і ОАЕ. У число провідних торгових партнерів Індії також входять Саудівська Аравія, Швейцарія, Сінгапур, Великобританія, Південна Корея. В умовах постійного дефіциту торгового балансу країни уряд Індії зробив серйозні кроки для створення експортних некапіталомістких галузей, які могли б розвиватися без масштабного імпорту, створювати робочі місця і сприятиме підвищенню рівня освіти в країні. З цією метою уряд пішов на істотну лібералізацію зовнішньої торгівлі (зокрема, експортного та імпортного контролю) та створення технопарків. Іноземні компанії внесли істотний внесок у розвиток галузі, скориставшись сприятливими умовами індійського ринку праці, наймаючи як програмістів, так і фахівців. Наприкінці ХХ століття економічні реформи не оминули Індію, внаслідок чого настала нова ера глобалізації з міжнародною економічною інтеграцією. Уряд даної країни взяв курс на розвиток інформаційних технологій, що входили в п'ятірку

найбільш пріоритетних сфер і сформував Національну індійську цільову групу з інформаційних технологій і розробок програмного забезпечення.

У сучасній світовій економіці Індія є найбільшим експортером ІТ. Експорт домінувати в індійській ІТ – індустрії та складають близько 79% від загального доходу галузі. Індійські технологічні стартапи за 2019 рік залучили 14,5 млрд дол. США інвестицій, перевершивши рекорд 2018 року в 10,6 млрд дол. США, про це свідчать дані венчурної компанії InnoVen Capital, які були оприлюднені в кінці грудня 2019 року.

У 2019 індійські технологічні стартапи взяли участь в 1185 раундах фінансування за участю 817 інвесторів. Стартапи зібрали 6,9 млрд дол. США, що набагато перевищує минулорічний показник (3,3 млрд дол. США). Кількість угод початківців стартапів зросла на 22% в порівнянні з 2018 роком [57].

Слід зазначити, у 2014 і 2015 роках стартапи були в основному зосереджені на створенні рішень для електронної комерції та тиражуванні ідей, які працювали на західних ринках. Однак до 2020 року вони стали досліджувати нові можливості і розробляють рішення, які раніше не застосовувалися на інших ринках. Аналіз, проведений Tracxn, показав, що найбільші кошти в 2019 році залучили стартапи, пов'язані з житлом – близько 1,7 млрд дол. США, а також логістичні стартапи, такі як Elastic Run, Delhivery і Ecom Express – 641 млн дол. США.

На початку лютого 2020 року уряд Індії затвердив свій бюджет на 2020 рік, виділивши близько 1,12 млрд дол США на розвиток квантових комп'ютерів. Ці кошти підуть на розвиток Національної програми з квантових технологій і на різні програми. Чиновники підкреслюють значення технологій, що швидко розвиваються в рамках так званої «нової економіки», заснованої на інноваціях та які руйнують сталі бізнес-моделі, наприклад, штучний інтелект (ШІ), 3D-друк, безпілотники, зберігання даних ДНК, а також квантові обчислення. Уряд Індії вважає, що вже успішно використовують нові технології, забезпечивши прямі переваги і фінансову доступність в таких масштабах, які раніше країна не могла собі уявити. Уряд Індії також планує ввести закони, які дозволять приватному сектору будувати центри обробки даних по всій країні. Міністр фінансів стверджує, що це дозволить місцевим

фірмам включати обробку даних на всіх етапах ланцюжка створення вартості. Крім того, всі «громадські установи», включаючи центри охорони здоров'я, державні школи, пункти розподілу допомоги, поштові відділення і поліцейські ділянки, будуть забезпечені цифровими технологіями і підключенням до мережі. На програму в 2020–2021 рр. планується виділити майже 1 млрд дол. США. Також буде створено Інститут передового досвіду, який, за словами міністра фінансів Індії, буде «працювати над інноваціями в області інтелектуальної власності». Уряд також запропонував створити фонд для підтримки стартапів на ранніх стадіях [57].

Протягом 2015–2018 років інновації були надзвичайно важливим напрямом економічної політики індійського уряду. Зростання рейтингу країни в Глобальному інноваційному індексі (ГІІ) 2019 року свідчить про те, зусилля в області політики можуть сприяти швидкому збільшенню інноваційного потенціалу та досягнення високих кінцевих результатів. Підтвердженням цього є те, що за чотири роки (2015–2019) Індія змінила позиції в рейтингу на 24 рядки вгору з 81–го на 57–е місце [58].

Однією з нових індустриальних країн-лідерів у світовому розвитку ХХІ століття можна виділити Південну Корею. За 1980–2019 роки економіка Республіки Корея збільшилася майже в 20 разів. Проведені реформи, висока трудова етика і сприятлива кон'юнктура світової економіки дозволили Кореї пройти шлях від аграрної країни до одного з провідних промислових гравців на світовому ринку. Всесвітній банк з 2011 року відносить Корею до групи країн з високим рівнем доходу. За оцінками МВФ, в 2019 році країна перебувала на 12-му місці в світі за розміром ВВП за ПКС, в тому ж році на її частку довелось 1,65% світового ВВП за ПКС. Чисельність населення Кореї в 2019 році становила 51,7 млн осіб. Республіка Корея прагне до встановлення багатостороннього економічного співробітництва та є членом СОТ, ОЕСР, Інтерполу, «Групи двадцяти», МАГАТЕ. Республіка Корея прагне до встановлення багатостороннього економічного співробітництва. Південна Корея стала першою країною Азіатсько Тихоокеанського регіону, яка уклала угоду про зону вільної торгівлі з ЄС (набула чинності в 2011 році). Країна є одним з десяти стратегічних партнерів ЄС, при цьому Союз – це третій за величиною експортний ринок для Кореї. Всього Республіка Корея є учасником 15 угод про вільну торгівлю та економічне

співробітництво (в тому числі з США, Китаєм, Індією), на стадії переговорів знаходяться 10 угод.

У XXI столітті багато соціально-економічні показники, що характеризують рівень життя населення Республіки Корея, стрімко ростуть. За індексом людського розвитку в 2019 році країна зайняла 22-е місце в світі (0,906) (див. Додаток В, табл. В.8), продемонструвавши значне поліпшення показника після 0,817 в 2000 році. За даними Світового Банку, Корея входить в число країн з найбільш високим значенням очікуваної тривалості життя, наблизившись до рівня розвинених європейських держав. Показник збільшився з 75,9 років у 2000 році до 85,95 років в 2019 році, що було обумовлено вдосконаленням системи охорони здоров'я та розвитком практики регулярних медичних обстежень.

Історія динамічного економічного зростання Республіки Корея зароджується на початку 1960-х років. Метою реформування було перетворення Кореї в індустріалізовану країну з експортно-орієнтованою економікою. Реформи були насильницькими і супроводжувалися політичними репресіями та диктатурою. На початку XXI століття темпи приросту ВВП Кореї скоротилися через уповільнення зростання світової економіки. Проте, економіка Кореї пройшла світову фінансову кризу 2008-2009 років зі зниженням показників зростання (+ 2,8% в 2008 році, + 0,7% в 2009 році після середньорічного темпу приросту + 5,4% в 2000 – 2007 роках), але без падіння валового випуску. Негативними наслідками «великої рецесії» 2008–2009 років стали зростання безробіття і інфляції (див. Додаток В, табл. В.9), скорочення промислового випуску та істотне зниження курсу корейської вони до долара США.

У 2011-2018 роках Кореї не вдалося підтримати заданий темп, і в середньому в ці роки економіка країни зростала на 3,0%. У вартісному вираженні ВВП країни в 2010 році знову перевищив 1,0 трлн дол. США, а до 2018 року досяг 1,6 трлн дол. США. Подібні показники є наслідком швидкого відновлення національної економіки після світової фінансової кризи, а також зростання споживчої активності населення та збільшення обсягів експорту, що становить фундамент корейської економіки. Міжнародною організацією праці, у 2018 році 70,3% населення країни були працевлаштовані в сфері послуг, 25,0% працювали в сфері виробництва, а решта – в

сільськогосподарському секторі. З 2013 року середньорічна інфляція в Кореї не перевищує 1,9%.

В даний час корейські товари успішно конкурують з товарами інших країн на світовому ринку. Важливою рисою економіки є те, що споживчі товари, вироблені в Республіці Корея, коштують дорожче всередині країни, ніж за кордоном, що обумовлено орієнтацією на експорт, високою купівельною спроможністю населення, а також менталітетом корейців.

Республіка Корея є активним учасником міжнародної торгівлі. У 2018 році країна стала шостим за величиною експортером і дев'ятим імпортером товарів в світі. Частка Кореї в світовому експорті становила 3,2%, у світовому імпорті – 2,8%. Країна є великим експортером промислових виробів з високою доданою вартістю: більше 50% експортних поставок припадає на електричні машини і устаткування (третє місце в світі за обсягом експорту цієї товарної категорії), обладнання та механічні пристрої, транспортні засоби. До основних ввезених в Корею товарних груп відносяться мінеральні палива і нафтопродукти (27,5% в 2018 році), електричні машини і устаткування (15,8%), обладнання та механічні пристрої (11,2%). найбільшими постачальниками мінерального палива і нафтопродуктів на ринок Кореї є Саудівська Аравія (17,0% в 2018 році), Катар (10,9%) і Росія (9,7%) [2].

Активне інвестування в телекомунікаційні системи дозволили Південній Кореї стати другою після Сполучених Штатів Америки країною в світі в області передових інноваційних технологій. Одним з головних принципів інноваційної політики Південної Кореї, розпочатої в 1990 році, стало стратегічне п'ятирічне планування, яке принесло високі результати: зростання числа патентів і публікацій, а також експорту інноваційних технологій. Такі досягнення дозволили країні стати лідером в області модернізації національної економіки на основі інноваційних технологій. Сьогодні серед держав ОЕСР Південна Корея інвестує найбільшу кількість коштів в НДДКР – 4,23% від ВВП. Важливо, що стимулом для вкладення інвестицій в НДДКР є низькі податкові ставки і послаблення при кредитуванні, і це дозволяє корпораціям розробляти дорогі науково-дослідні проекти. Світове лідерство Південної Кореї в області електроніки (Samsung і LG) багато в чому зобов'язане державним інвестиціям

в інфраструктуру інформаційних технологій. Південна Корея увійшла в число країн-лідерів за обсягом експорту високотехнологічної продукції, займаючи четверте місце після США, Китаю і Німеччини [2, с. 97]. Отже, лідерство Азійських країн – нових індустріальних лідерів світового розвитку у XXI ст. – Індії, Південної Кореї, Японії та ін. ґрунтується на використанні інновацій, ІТ-технологій, завдяки чому спостерігається великий відрив по багатьом показникам. Тобто в XXI столітті однією з найголовніших рушійних сил в розвитку економіки є сучасні технології, які вдосконалюються і мають конкурентні переваги перед іншими країнам.

Висновки до II розділу

На початку третього десятиріччя XXI ст. у світовій економіці прослідковуються наступні тренди зміни «полісів» економічного зростання. США та КНР жорстко конкурують на світових товарних ринках, у секторі світової торгівлі, застосовуючи тарифні та нетарифні методи конкуренції і ставлячи за мету – погіршити платіжний баланс суперника та наростити експорт національного виробництва. При цьому – ні США, ні КНР не опікуються питаннями екологізації та сталого розвитку. На відміну них, країни ЄС прагнуть зберегти економічне лідерство та перейти у XXI ст. до принципово нового типу економічного зростання на засадах сталого розвитку та екологізації виробництва. Такі пріоритети, хоча й не забезпечують стрімких темпів економічного зростання, але формують підґрунтя для довгострокового періоду лідерства у світі. Основою для досягнення економічного лідерства стають, у цьому випадку – циркулярна економіка та масовий перехід до ІТ-технологій та «Індустрії 4.0».

ЄС як глобальний першовідкривач в переході до сталого розвитку і в його інтересах продовжувати будувати стійку політику, яка сприяє миру і процвітання, і обмінюватися стійкими рішеннями глобальних проблем. ЄС, як найуспішніший мирний проект в світі і є джерелом багатьох найбільш всеосяжних рішень в області сталого розвитку, має необхідний авторитетом, а також практичними відповідями, необхідними для того, щоб вивести суспільств на стійкий розвиток. Концепт

циркулярної економіки є універсальним способом зеленого зростання в розвитку країн, що дозволяє замінити модель лінійної економіки, тим самим: знизивши ресурсозалежні виробництва, подолавши і згладивши соціально-економічне розшарування населення світу, дозволивши вирішити проблеми екології, викликані глобальною кризою і, в підсумку, досягти стійкого стану планети і збереженні життя на Землі.

Країни Азії – у т.ч. Японія, Індія, Південна Корея, прагнуть досягти світового лідерства шляхом переходу до інновацій, впровадження ІТ-технологій, але із врахуванням національних традицій та національних інституцій. Так, Південна Корея закріпила за собою титул «економічного дива» на тлі інших азіатських «тигрів». Країна з населенням 51 млн чоловік змогла в короткі терміни зайняти лідируючі позиції в світі в самих високотехнологічних галузях (морські судна, електроніка, легкові автомобілі тощо). Багато в чому це пов'язано з розвиненим механізмом запозичення іноземних інновацій, що надає цінність, але, в той же час, необхідна наявність власних фундаментальних розробок, що забезпечить національний індустріальний стрибок. Економіка Південної Кореї побудована на жорсткій ієрархічній культурі і бере свої витoki в культурі та історії розвитку корейського суспільства.

В цілому, всі розвинені країни, змінюючи сформовану структуру виробництва і споживання, займають провідну роль у впровадженні циркулярних систем, і в перспективі будуть підтримувати перехід до циркулярної економіки країн, що розвиваються шляхом фінансування, передачі технологій. Останні, в свою чергу, вирішуючи проблеми розвитку, повинні враховувати принципи циркулярної економіки. Проведені дослідження дозволили встановити, що інноваційні бізнес-моделі циркулярної економіки виникають і розвиваються, в першу чергу, в урбанізованому і екологічно-відповідальному середовищі і спрямовані на скорочення залежності від масового використання невідновлюваних природних та матеріальних ресурсів, ґрунтуються на підвищенні ефективності та збільшення прибутку за рахунок масового застосування інновацій.

РОЗДІЛ 3

ЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПРОГНОЗИ СТАНОВЛЕННЯ НОВИХ СВІТОВИХ ЦЕНТРІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ У ХХІ СТ.

3.1. Місце та роль української економіки у системі міжнародного поділу праці та перспективи євроінтеграції України

Роль і місце будь-якої країни в світовому господарстві та міжнародному поділі праці (МПП) залежить від багатьох чинників. До числа основних відносяться: динаміка розвитку національної економіки, ступінь її відкритості та залучення в МПП, її вміння адаптуватися до умов міжнародного господарського життя. Україна як суверенна держава вносить незначний вклад в МПП і інтеграційні процеси, що відбуваються у світовій економіці.

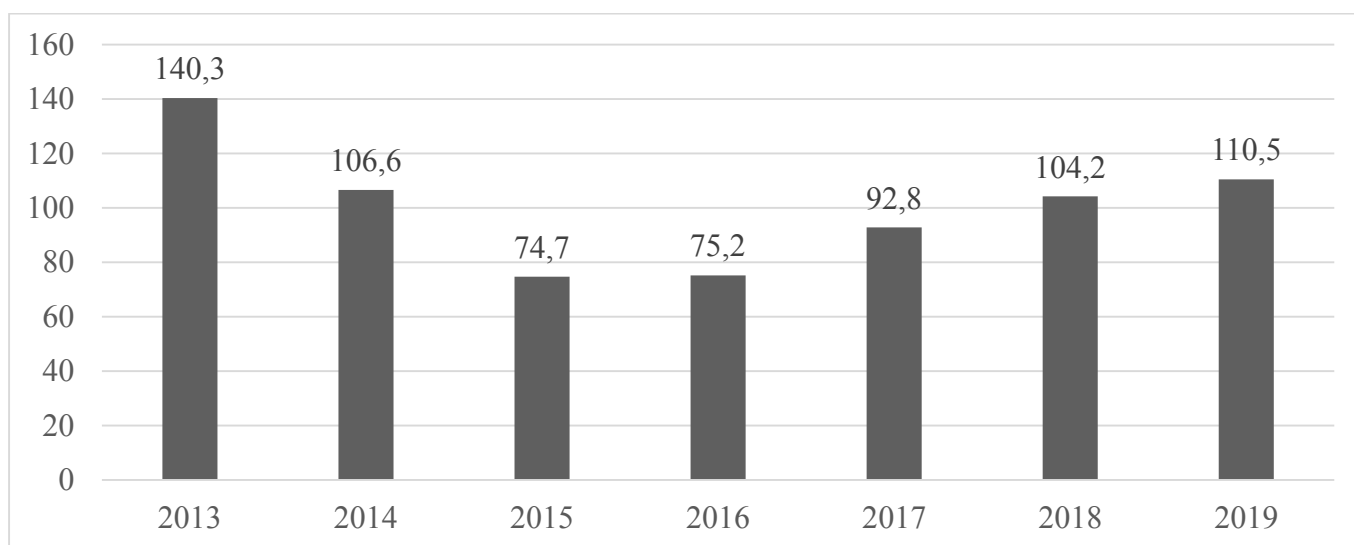

Рис. 3.1. Загальний зовнішньоторговельний оборот України за 2013-2019 рр.
(млрд дол США)

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

За підсумками 2019 року зовнішня торгівля України товарами (експорт та імпорт) зросла на 6%, склавши 110,5 млрд дол. США. Але після чотирьох років

зростання товарообігу обсяг зовнішньої торгівлі України далекий від рівня 2013 року, коли він склав 140,3 млрд дол. США (див. Рис. 3.1).

У 2019 імпорт товарів зростає більш високими темпами, ніж експорт. Експорт склав 50,1 млрд дол. США, або на 2,8 млрд дол. США більше, ніж в 2018 році, а імпортували більше на 3,5 млрд дол. США – до 60,4 млрд дол. США. Однією з причин можна назвати різке зміцнення гривні через спекуляції з ОВДП. Порівнюючи 2017-2018 року імпорт зростає швидше, а в 2016 році його збільшення відбувалося завдяки продовженню падіння експорту. У 2014-2015 сальдо торгівлі товарами спостерігалось позитивним, а вже в наступні роки пішло на спад, і в 2019 році досягло мінус 10,3 млрд дол. США, що близько до рекордних значень 2011-2013 років (див. Рис. 3.2).

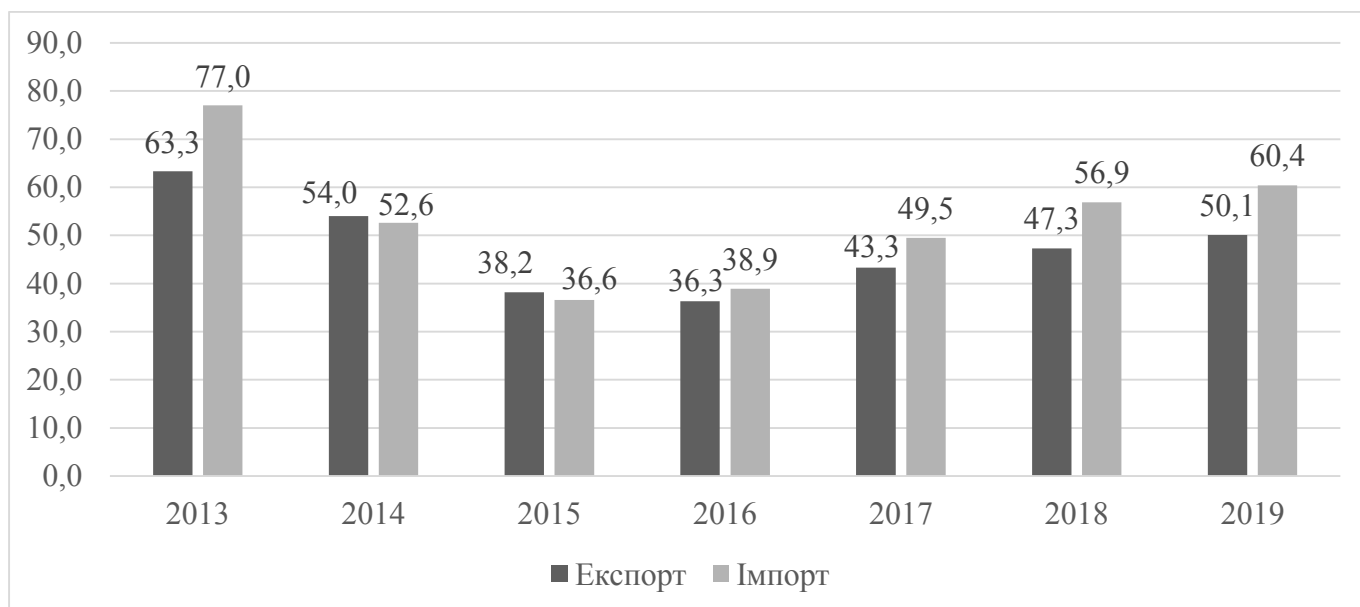

Рис. 3.2. Динаміка експорту та імпорту товарів в Україні за 2013-2019 рр.,
(млрд дол. США)

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України

Для того, щоб забезпечити зростання експорту у вартісному вираженні в 2019 році на 5,8%, українським експортерам довелося забезпечити вивезення з країни на 12% більше кількості вантажів у ваговому вимірі. Більше сировини у вигляді продукції рослинництва: її було вивезено в 2019 році 65,8 млн т проти 42,8 млн т в 2018 році, або на 53,7% проти середнього показника зростання в 5,9%. Відповідно кожна тонна продукції, що експортувалась з України в 2019 році, коштувала ще

менше, ніж рік раніше—300 дол. США проти 317 дол. США. А ось кожна тонна імпортованої продукції навпаки подорожчала – з 776 дол. США до 800 дол. США. (див. табл.3.1; Додаток Г, табл.Г.1).

Таблиця 3.1

Країни-лідери споживання українських товарів (український експорт), 2019 рік

Рейтинг країн	Країна	Сума (млрд дол США)	У відсотках, %
1	ЄС (28 країн)	20 725,3	41,5
2	Китай	3 593,7	7,2
3	Росія	3 243,1	6,5
4	Туреччина	2 619,1	5,2
5	Єгипет	2 254,1	4,5

Примітка. Складено автором за даними Державної служби статистики України

Виходячи з наведеної вище інформації, можна сказати, що економіка України має нестабільний розвиток та не має сталої щорічної тенденції розвитку. Це обумовлено наявністю декількох проблем в розвитку економіки України, а саме: зростання економіки стримується через слабе ділове середовище, яке має недоліки в правовій базі, високий рівень корупції в країні, неефективні державні підприємства та високий рівень монополізації різних сфер економіки (проявом чого є «олігархізація»), що стримує конкуренцію і надходження інвестицій. За Індексом сприйняття корупції Україна в 2019 році (126 місце зі 180 країн) втратила свої позиції, повернулася до показників рівня 2017 року та отримала оцінку 26 балів. Це означає, що рівень корупції в Україні не задовільний та близький до критичної позначки. Аби покращити ситуацію необхідно, в першу чергу, дотримуватися верховенства права, збільшити ефективність контролю з боку держави щодо корупції в політичній сфері, надати незалежність і здатність до прийняття самостійних рішень органам антикорупційної сфери [18].

Через незадовільний стан розвитку ділового середовища показники за прямими іноземними інвестиціями в Україні були набагато нижче, ніж в інших країнах. Цей недолік обмежив зростання продуктивності (продуктивність праці становить менше 10% від середньої продуктивності в країнах ЄС), створення робочих місць в приватному секторі і підвищення рівня життя, незважаючи на висококваліфіковану робочу силу в Україні. В результаті багато працівників шукають роботу за кордоном.

На думку експертів МВФ, Україні потрібно проводити розсудливу фіскальну політику для встановлення прийняттого рівня боргу, підвищувати ефективність і результативність державних витрат, зокрема в галузі охорони здоров'я та освіти, а також в сфері підтримки вразливих груп населення за допомогою системи соціального захисту [25].

Позитивним вектором для України стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Підставою для процесу підготовки угоди про розширення і всеосяжну зону вільної торгівлі (ЗВТ+) та асоціацію ЄС розпочалось у 2008 році, коли Україна стала членом Світової організації торгівлі. Основною метою реалізації даного процесу – вдосконалення системи координації міжнародної інтеграції України на політичному рівні. Це було спрямовано задля проведення аналізу щодо ефективної реалізації державної політики євроінтеграції України, а саме на те, які заходи та реформи проводяться в Україні на шляху до вступу до Європейського Союзу. Аналізуючи умови Угоди про асоціацію, можна сказати, що відносини базуються на сталих принципах та традиціях ЄС, тим самим Україна дала згоду на дані умови, що є позитивним моментом для розвитку країни. Підписання угоди проходило в 2 етапи: перший – політичний блок, який було підписано 21 березня 2014 року; другий етап – економічний, був підписаний 27 червня 2014. Однією з ключових і основних цілей підписання Асоціації між ЄС і Україною є розділ, де зазначається торгівлю та економічну співпрацю. Угода про створення зони вільної торгівлі набула чинності в 2016 році, що передбачала лібералізацію двостороннього доступу до ринків товарів та послуг, а також доведення українських стандартів виробництва до регламентованих норм Європейського Союзу. Також ЗВТ передбачає зменшення чи зняття мит та тарифів на більшість товарів за взаємною

торгівлею. Однак, в Україні все ж збереглися квоти (встановлений ліміт обсягу) на експорт товарів до ЄС. До позитивних наслідків ЗВТ можна віднести: покращення інвестиційного клімату всередині країни, більше прозоре ведення бізнесу, підвищення якості товару, збільшення його різноманітності та можливість виходу українських товарів на світовий ринок, з вже відповідним рівнем до загальноприйнятих стандартів.

Обсяги експорту та імпорту за роки дії угоди збільшились, однак Україна більше купую в країнах ЄС, ніж продає. У 2015 році, коли зони вільної торгівлі ще не було, Україна імпортувала товарів на 15,3 млрд доларів США, в 2016 – на 17,1 млрд дол. США, в 2017 – 20,8 млрд дол. США, в 2018 – 23, 2 млрд доларів США. За минулий 2019 рік імпорт склав 25 млрд доларів США, зростання більш ніж на 63% за час дії ЗВТ. (див. Додаток Г, табл. Г.2)

Обсяг експорту товарів з України до Євросоюзу в 2015 році склав 13 млрд дол. США, в 2016 – 13,5 млрд дол. США, в 2017 – 17,5 млрд дол. США, в 2018 – 20,2 млрд дол. США, за минулий рік – 20,8 млрд дол. США (на 59,4% більше від початку роботи договору ЗВТ). Після введення зони вільної торгівлі Україна стала більше продавати товарів в Бельгію, Ірландію, Мальту, Естонію, Люксембург, Словенію і Нідерландах. Експорт в Португалію, Фінляндію і на Кіпр значно скоротився [19].

Виходячи із вищезазначеної інформації, можна зробити висновок, що підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом має позитивний характер, бо, по-перше, українська промисловість впроваджує європейські стандарти виробництва та якості продукції та послуг. У країні стали виробляти товари, які визнаються в Євросоюзі якісною продукцією та продаються на європейському ринку. З кожним роком українських підприємств, які отримують європейські сертифікати якості, стає все більше. Завдяки цьому для них відкриваються світові ринки, так як такі сертифікати допомагають вільному експорту і руху капіталів. Водночас – не всі витримують конкуренцію. Так, за 1-й квартал 2020 р. промисловість України показала падіння на 16 %, тобто – це потенційні або реальні банкрути – підприємства, які найближчим часом будуть ліквідовані. Хоч українську економіку не можна ще вважати стабільною, але зрушення в її розвитку

спостерігаються, що дає надію на вектор в бік просування євроінтеграційних процесів. Головними проблемами, що стоять на заваді є: військовий конфлікт на Донбасі; Україна повинна відповідати політичним і економічним умовам, загальновідомим як Копенгагенські критерії: стабільний демократичний уряд, що визнає верховенство закону і відповідні свободи і інститути. Крім того, всі держави Євросоюзу повинні схвалити включення України в європейські асоціації та об'єднання. До ключових перешкод входять і економічні проблеми країни. За підсумками 2018 року Україна посіла передостаннє місце серед країн Європи за розміром ВВП за ПКС, цей показник склав 390 млрд дол. США. У Німеччині цей показник дорівнює 4,3 трлн дол. США. Тому в Україні ще багато невирішених проблем, однак, підписання Угоди про асоціацію між ЄС та Україною – це перший крок щодо отримання членства в Європейському Союзі.

3.2. Роль інновацій, «цифрової економіки» та «Індустрії 4.0» у становленні нових світових центрів економічного зростання

Кардинальні інноваційно-технологічні зміни, притаманні XXI ст., активно втручаються в усі сфери життя людства, що призводить до зміни традиційного способу виробництва. В повсякденне життя в таких умовах входять терміни: «цифрова економіка», діджіталізація, ІТ-технології, інновації. Цифрова економіка – це різновид економіки, що базується на впровадженні та використанні інновацій, ІТ-технологій та цифрових трансформацій, які широко застосовуються у державному управлінні, у розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури, гарантують інформаційну безпеку держави. Розвиток цифрової економіки – один з пріоритетних напрямків розвитку для США, Великобританії, Німеччини, Японії та інших країн-лідерів, які активно розвивають сферу послуг та виробництво на інноваційних засадах. Перехід до цифрових технологій у XXI ст. стає основою конкурентоспроможності національних економік. У XXI ст. саме нерівномірний

розвиток діджиталізації стає причиною відставання одних та лідерства інших країн у світовій економіці.

Цифрові перетворення є складними та багатоієрархічними. Країнам, які досягли високого рівня «цифрової зрілості», доводиться вирішувати складні культурні, організаційні, технічні проблеми, пов'язані з цифровими трансформаціями. Для того, щоб країни стали цифровими лідерами в конкретних сферах, потрібно визначити пріоритети реформування традиційної економіки, а саме: цифрові проекти, бачити можливості цифрової організації суспільного розвитку та розвивати цифрову стратегію на національному та міжнародному рівнях [48, с. 27].

Практично всі промислово розвинені країни для збереження і зміцнення своїх конкурентних позицій в світі бачать своє майбутнє в цифрову економіку нового технологічного укладу і закріпили власні національні промислові пріоритети як відповідь на німецьку державну програму Індустрія 4.0 (Industrie 4.0). Індустрія 4.0 – це новий етап індустріалізації країн, що базується на цифровій трансформації галузей, спрямований на пошук, розробку і впровадження нових промислових технологій і інновацій, що призводять до зростання продуктивності праці і ефективності використання ресурсів у всіх сферах економіки.

Головною передумовою успішності політики цифровізації в країнах-лідерах світової економіки виступає узгодження дій і постійні комунікації органів влади, бізнесу, науки та освіти. До базових складових «цифрової економіки» можна віднести BioTech, NanoTech, BlockChain, RetailTech, FinTech, LegalTech, InsurTech, Digital-marketing, Grid-технології, GovTech, TeleHealth та її інші сегменти [8].

Інновації впливають на розвиток економіки країни у довгостроковій перспективі. На початку ери постіндустріального та інформаційного суспільства інновації стали основою економічного зростання. За даними Глобального інноваційного індексу (The Global Innovation Index) в 2019 році лідером с сфері інновацій стала Швейцарія з найвищим рейтингом 67.24 зі 100. В першій 10-ї рейтингу переважають європейські країни [49] (див. Додаток Г, табл.Г.3).

У сфері послуг найбільш значущими є банківський і фінансовий сектор, оптова і роздрібна торгівля, охорона здоров'я і послуги в галузі освіти. Всього в сфері послуг

працює три чверті всіх підприємств Швейцарії. Серед галузей обробної промисловості ключовими є: машинобудування, електротехніка, хіміко–фармацевтична промисловість, енергетика і металургія. Найбільш розвинені такі підгалузі, як фармацевтика, точне машинобудування і годинна промисловість

Після того, як в на початку 2015 року ЦБ Швейцарії «відв'язали» франк від євро, валюта Конфедерації різко подорожчала, що зробило швейцарську продукцію за кордоном менш доступною для споживачів, подолавши «валютний шок», вона росте, в тому числі завдяки цифровій революції, яка дозволила повернути в країну велику кількість робочих місць. Основним драйвером зростання стала переробна промисловість Швейцарії, яка за звітний період (з весни 2017 року до сьогоднішнього дня) виросла на цілих 7,9%. Позитивним є розвиток ситуації в області зайнятості: офіційний рівень безробіття в Швейцарії досяг нової рекордно низької позначки. За підсумками 2019 року, кількість жителів Конфедерації, які залишилися без роботи і стоять в цій якості на обліку, досягло 2,3%. Це найнижчий річний показник за останні 20 років. У 2019 середньорічна кількість жителів Швейцарії, які залишилися без роботи, скоротилося на 10% – до 106 932 чоловік. Як результат, Конфедерації вдалося заощадити більше коштів на виплату допомоги по безробіттю. За даними Seco, швейцарські фонди страхування на випадок безробіття закрили рік з профіцитом бюджету в 1,6 млрд швейцарських франків [49]. Після "шоку" багато швейцарських компаній захотіли в останні місяці організувати у себе на батьківщині весь виробничий ланцюжок, тоді як за кордоном вони часто страждали від комунікаційних проблем. Наприклад, швейцарська фармацевтична компанія *Ypsomed*, яка повернула в країну робочі місця після того, як за допомогою швейцарського національного телекомунікаційного концерну *Swisscom* оснастила свої фабрики надшвидким інтернетом 5-го покоління, який дозволяє на якісно новому рівні впроваджувати технології на основі «інтернету речей». Внаслідок чого цифрова революція дозволяє компаніям в Швейцарії вводити в дію нові виробничі лінії і пропонувати клієнтам і покупцям абсолютно нові види послуг.

Швейцарія стає центром тяжіння для інноваційного бізнесу. Країна вважається однією з провідних фінансових майданчиків в світі, на її території знаходиться

близько 270 банків і 200 страхових компаній. Фінансовий сектор становить 9,4% ВВП країни. Багаторічний досвід Швейцарії в області банківської справи і страхування в сукупності зі знанням технологій і прагненням до інновацій створює першокласну екосистему для розвитку сектора фінансових технологій. На початку 2017 року Швейцарії була створена Crypto Valley Association – це некомерційна асоціація, яка об'єднує компанії, інвесторів, навчальні заклади та органи влади, займається розвитком і регулюванням сфери Blockchain–технологій, організовує FinTech заходи для підприємців. Великий вклад вносить якісна освіта в державі підтвердженням цього є те що багато FinTech–компаній відкривають офіси поряд з університетами (або розвиваються на базі університетів), бо з ними можна вести спільні дослідження, шукати в них цінних співробітників, користуватися технологічними лабораторіями. Наприклад, в Університеті Базеля є дослідний центр Center for Innovative Finance, який займається розробками в області FinTech, цифрового банкінгу, блокчейна і т. п. У Цюріху в 2018 році відкрився найбільший в світі центр досліджень і розробок блокчейна Trust Square. А Університет прикладних наук Люцерна є одним із засновників Crypto Valley Association.

У Швейцарії одна з кращих в світі інфраструктур в області телекомунікацій, фінансових сервісів, інновацій, зберігання і захисту даних. За оцінками Credit Suisse, більше чверті даних європейських користувачів зберігається в Швейцарії. Велика увага приділяється захисту особистих даних, що важливо при роботі з фінансовою інформацією. Один із прикладів, як можна використовувати всю цифрову інфраструктуру Швейцарії для ведення Фінтех-бізнесу – ініціатива Open Banking Hub телеком-оператора Swisscom, запущена в 2018 році. Це платформа для всіх учасників фінансової індустрії: традиційних банків, провайдерів послуг, інноваційних Фінтех-стартапів, на якій вони можуть безпечно будувати і розвивати свій бізнес. Телеком-провайдер забезпечує трафік і IT-сервіси учасникам платформи, а також відповідає за безпеку транзакцій і операцій з даними.

За даними Tracxn, в Швейцарії 128 стартапів в області штучного інтелекту (ШІ або AI). Швейцарія входить в десятку країн за кількістю стартапів, які розробляють AI, на 1 млн жителів. Найвідомішими з них : компанія Sophia Genetics, що створена в

2011 році, яка спеціалізується на медичних технологіях. У компанію вже вклалиували 140 млн дол США, а в списку її інвесторів Idinvest Partners та Balderton Capital. Sophia Genetics використовує алгоритми штучного інтелекту для обробки та аналізу геному, що дозволяє швидко і точно виявляти у пацієнтів такі захворювання, як рак або метаболічні розлади. Дану технологію вже використовують в більш ніж 800 лікарнях по всьому світу. У 2018 році компанія очолила список Disrupt 100, який складають лідери технологічного ринку - Microsoft Ventures, Google, Uber, Oracle та інші [50].

На другому місці – компанія Scandit, яка розробила SaaS для сканування штрих-кодів з використанням машинного навчання і доповненої реальності. Scandit залучила 43 млн дол США від Atomico, GV і NGP Capital, серед клієнтів – Bayer, Capital One, Coop, Homeplus (Tesco) і NASA [50].

Важливим фактором є підтримка проектів на законодавчому рівні: федеральна організація Innosuisse фінансує до 50% спільних розробок швейцарського бізнесу і університетів. У 2019-2020 роках на гранти в області цифрових технологій, до яких відносять і AI, вона виділяє майже 24 млн дол. США щорічно.

Висока комп'ютерна грамотність, розвинена мережева інфраструктура, активна і демократична культура бізнесу, егалітарна соціальна політика – це складові успіху Стокгольма (Швеції) як IT-столиці якщо не всієї Європи, то Скандинавії. Швеція відома в усьому світі як країна, де населення налічує близько мільйона осіб, на яких припадає 20 000 стартапів. Країна розвиває новий тренд Prop tech, який відповідає за цифрові технології в сфері нерухомості. Tessin – це унікальна платформа, що дозволяє фізичним особам інвестувати в девелоперські проекти і отримувати з цього відсотки. А BuildSafe – це онлайн-платформа, яка виграла інноваційний грант стокгольмського муніципалітету. Вона допомагає користувачам за допомогою хмарних технологій відстежувати, як при будівництві, наприклад, їх майбутнього будинку дотримуються норм безпеки.

Шведські приватні компанії та держава намагаються спільно вирішити питання дисбалансу в гендерній рівності в IT-середовищі. Масштабна ініціатива Women in Tech допомагає розвиватися всередині індустрії як початківцям, і вже досвідченим жінкам-програмістам. Однак є великі недоліки, наприклад, через високі податки на

зарплату компанії, що тільки розпочинають діяльність не можуть наймати старший персонал. Альтернативний варіант – надавати співробітникам фондові опціони, але вони теж обкладаються занадто високими податками. Ще однією проблемою є висока вартість нерухомості, яка провокує відтік кваліфікованих кадрів до Берліну чи в Тель-Авів. У місті Шеллефтео, розташованому на півночі Швеції в 2021 році з'явиться новий культурний центр, де будуть використовуватися найсучасніші енергозберігаючі технології АВВ. Завдання проекту – будівництво екологічно безпечного енергоефективного будинку. Дві компанії: Skelleftea Kraft і АВВ прагнуть перетворювати комерційні та промислові об'єкти в сучасні розумні будівлі, використання яких дасть максимально економічне і раціональне енергоспоживання.

Розумне місто (Smart City) – це концепція інформаційних і комунікаційних технологій для управління міським майном, де має місце бути необхідність зробити місто екологічним, розвинути в ньому економіку замкнутого циклу і залучити до процесів управління та поліпшення міста його жителів, яка активно просувається в Нідерландах.

В Амстердамі зосереджено близько 50% обороту легкої промисловості Нідерландів, розміщені підприємства промисловості і машинобудування, в місті займаються огранюванням і торгівлею алмазами, активно розвивається туризм. В Амстердамі уряд і бізнес активно будують спільні моделі, в яких у будь-якого продукту є друге життя. У Нідерландах на рівні держави стоїть стратегічна мета: стати до 2050 року країною з економікою замкнутого циклу. Дана економіка базується на відновленні ресурсів, яка концентрується на продуктах і послугах, які мінімізують відходи та інші види забруднень. Цей тип економіки розглядається як частина Четвертої промислової революції: при даному підході підвищиться раціональність користування ресурсами, в тому числі природними, економіка стане прозорою, а її розвиток – швидким і системним. У випадку з жителями важливо їх залучати. Вони повинні отримати щось за те, що стали частиною нової економіки. За кожен пакет сміття, відданий на переробку, городяни спочатку отримували пластикові монетки, а потім – їх еквівалент на рахунок в спеціальному додатку. Ці монети можна використовувати в місцевих магазинах, на них можна купити продукти

або поїсти в ресторані. Так жителі отримують нагороду, одночасно це стимулює розвиток локальної економіки [26] (див. Табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Країни-лідери у дотриманні балансу «робота - життя», 2019 р.

Місце в рейтингу	Країна	Оцінка (із 10 балів)
1	Нідерланди	9,5
2	Італія	9,4
3	Данія	9
4	Іспанія	8,8
5	Франція	8,7

Примітка. Складено автором за даними OECD

Нідерланди – одна з найрозвиненіших сільськогосподарських країн в світі з потужною переробною промисловістю. Країна роками вибудовувала успішні стратегії ведення аграрного бізнесу, використовуючи мінімум ресурсів і, при цьому, отримуючи максимум прибутку. Сьогодні країна, що займає 131 місце в світі за площею, стала справжнім аграрним хабом.

Найважливішим сектором для сільськогосподарського експорту залишається садівництво, яке включає свіжі квіти, рослини і квіткові цибулини, далі слідує: м'ясо, молочні продукти, яйця, овочі і фрукти. Продукти харчування та рослини не все, що може запропонувати світу голландський АПК. Зростає попит на нідерландські аграрні матеріали, інновації та технології. Це енергозберігаючі теплиці, системи точного землеробства (через GPS і безпілотні літальні апарати) і технології, що підвищують стійкість сільськогосподарських культур до наслідків зміни клімату і хвороб. Виручка від експорту інтелектуальної власності в АПК в 2018 році склала 9 млрд євро. Цей показник продовжує зростати. Сучасний нідерландський аграрний сектор орієнтований на сталий розвиток. Пріоритетом є виробництво здорової і безпечної їжі, яка виробляється з бережливим ставленням до землі і навколишньому середовищу. За допомогою державних субсидій почали розвиватися,

багатофункціональні сільські підприємства, які займаються переробкою побутових відходів і відновленням природних ресурсів [51]. Отже, країни, які освоюють інновації та IT-технології, поєднуючи їх застосування з принципами сталого розвитку мають реальні шанси у довгостроковій перспективі стати новими центрами економічного зростання у XXI ст.

3.3. Прогнози становлення нових світових центрів економічного зростання на період до 2030 та до 2050 року

Майбутнє світової економіки у 2030 році, за прогнозами експертів, буде радикально відрізнятись від сьогодення. До 2030 року жодна країна, будь то США, Китай або будь-яка інша, не зможе виступати в ролі абсолютного світового гегемона. Крім розширення прав і свобод громадян та перерозподілу державної влади, для країн світу також будуть притаманні й демографічні проблеми, особливо, різке збільшення літніх людей, і зростаюча потреба в продуктах харчування і воді, що може привести до дефіциту природних ресурсів. Зростання середнього класу позначає позитивне структурне зрушення: переважна частина населення миру не буде жити в злиднях; середній клас стане найбільш важливим соціальним і економічним актором в більшій кількості країн. Дифузія (розпорошення) впливу країн до 2030 року буде мати найдраматичніші наслідки. Азія перевершить за потужністю Північну Америку і Європу разом узяті по зростанню ВВП, за обсягом населення, за видатками на оборону і технологічним інвестиціям. В умовах структурних зрушень клімат глобальної економіки буде в значній мірі пов'язано зі станом світу, що розвивається – в більшій мірі, ніж як традиційно пов'язано з економічним становищем Заходу. Крім Китаю, Індії і Бразилії у розвиток глобальної економіки вплинуть такі регіональні гравці, як Колумбія, Індонезія, Нігерія, ПАР і Туреччина, у той же час економіки Європи, Японії та Росії.

В світі в 2030 році населення складе майже 8,3 мільярда чоловік проти 7,1 мільярда в 2012 році. Можна виокремити чотири демографічних тенденції, при цьому

практично не враховуючи економічні, політичні умови країн і їх взаємини з іншими державами: зменшення кількості молодих спільнот і держав; міграція, яка стане гострою проблемою міжнародного співробітництва; зростаюча урбанізація – ще одне структурне зрушення, яке сприяє економічному зростанню, але створює проблеми з продовольчими та водними ресурсами. У старіючих країн з'являться проблеми з підтриманням рівня добробуту. Потреба у кваліфікованому і некваліфікованій праці сприятиме глобальній міграції. Завдяки швидкій урбанізації, обсяг міських будівель для житла, офісів і надання транспортних послуг в наступні сорок років може практично зрівнятися з усім обсягом таких споруд за всю світову історію будівництва. В результаті зростання світового населення і збільшення середнього класу потреби в продуктах харчування, воді та енергії зростуть приблизно на 35, 40 і 50 відсотків відповідно. Зміни клімату погіршать перспективу доступності цих життєво–важливих ресурсів. Політичні керівники та їхні партнери з приватного сектора повинні працювати на випередження, щоб уникнути подібного в майбутньому.

Гідроенергетика є потужним джерелом енергії для деяких регіонів. Але, в той же час, використання альтернативних джерел енергії, до яких належать різні види біопалива, за прогнозами можуть спровокувати дефіцит продуктів харчування. Розвиток ситуації, таким чином, може привести і до продуктивної співпраці, і до вкрай не вигідних компромісів. Наприклад, сільське господарство Африки, щоб уникнути дефіциту продуктів, потребує кардинальних змін. Адже на відміну від Азії і Південної Америки, які досягли помітних успіхів у виробництві сільськогосподарської продукції на душу населення, Африка тільки недавно повернулася на рівень 1970-х років.

Економічна міць і добробут країн визначаються зростанням чисельності населення, залученістю людських і матеріальних ресурсів в процес економічної діяльності і у все більшій мірі – підвищенням ефективності виробництва. Більш того, демографічні процеси багато в чому формуються під впливом інтенсифікації процесів економічного зростання.

За даними Standard Chartered до 2030 року у світовій економіці буде домінувати економіка, що розвиваються. Було виокремлено 10 країн-лідерів та спрогнозовано ВВП даних країн на 2030 рік [27].(див. Табл. 3.3)

Таблиця 3.3

Прогнози Топ-10 країн-лідерів у світовій економіці в 2030 році

Рейтинг	Країна	Очікуваний ВВП (трлн. дол. США)
1	Китай	64,2
2	Індія	46,3
3	США	31
4	Індонезія	10,1
5	Туреччина	9,1
6	Бразилія	8,6
7	Египет	8,2
8	Росія	7,9
9	Японія	7,2
10	Німеччина	6,9

Примітка. Складено автором за даними Standard Chartered

За прогнозами Standard Chartered, через 20 років Китай з великою часткою ймовірності стане першою економікою світу, потіснивши з цієї позиції Сполучених Штатів. У грудні 2012 року урядова організація Національна розвідувальна рада США опублікувала доповідь «Global Trends 2030: Alternative Worlds», в якому автори передбачають, що приблизно між 2022 і 2030 роками Китай і США поміняються місцями в списку найбільших економік світу. Також, згідно з даними доповіді, Китай зберігатиме за собою перше місце досить довго, але саме на початку 2030-х років почне скорочуватися його відрив від Індії, так як темпи зростання індійської економіки будуть значно вище китайських. Якщо вірити експертам PwC, то ВВП Китаю за паритетом купівельної спроможності в 2030 році складе 30,6 трлн дол.

США. Далі слідують Сполучені Штати з очікуваним ВВП 23,4 трлн дол. США, Індія (13,7 трлн до. США), Японія (5,8 трлн дол. США) і Росія (5,3 трлн дол. США) [27] (див. Рис 3.3) .

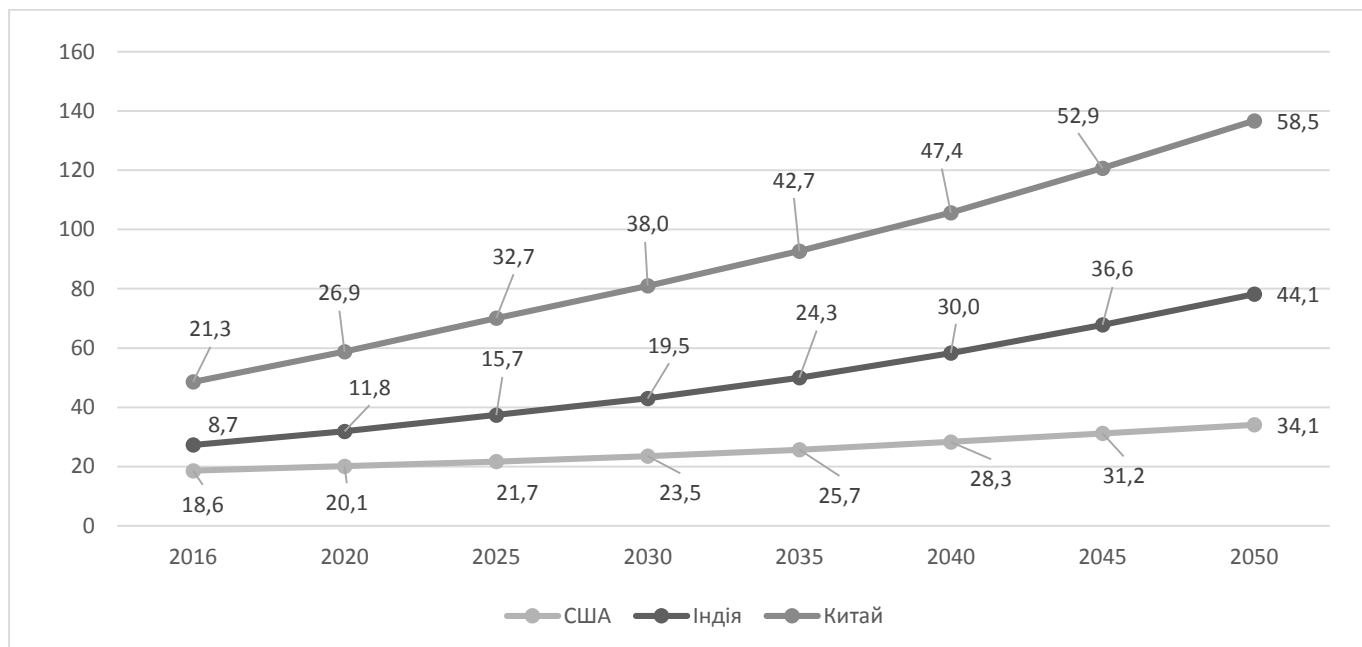

Рис. 3.3.ВВП за ПКС Китаю, Індії та США до 2050 року

Примітка. Побудовано автором за даними Standard Chartered

Однак частка в світовому ВВП – це тільки один з критеріїв, що розглядаються щодо перспективи китайської економіки на найближчі 20 років. В доповіді «Global Trends 2030» передбачається, що через два десятиліття більшість жителів Китаю будуть ставитися до людей із середнім рівнем доходу. Доповідь Royal Bank of Canada «Вплив світу на Китай» передбачає, що до 2030 року КНР увійде в ряд країн з високим рівнем доходу, а вже до 2025 року процвітання Китаю збільшиться в 4 рази. Демографічний департамент ООН і Goldman Sachs восени 2011 року опублікували спільну доповідь, згідно з яким передбачається, що кількість людей середнього класу в Китаї до 2030 року досягне 1,4 млрд осіб.

Модель розвитку китайської економіки починає втрачати актуальність, існуюча схема, що базується на безперервному реформуванні, дешевій робочій силі, постійному притоку іноземних інвестицій і доходів від експорту, працює все гірше. Це пов'язано і з падінням попиту на світовому ринку і з тим, що кожна з названих

вище складових «китайського економічного дива» якщо не закінчилася, то знаходиться на стадії очевидного спаду. Якщо уряд вчасно почне проводити зміни з урахуванням рекомендацій Світового банку та інших організацій, то через 20 років в Китаї будуть проведені структурні реформи, значно знизиться роль держави в економіці, проведена перебудова в банківському секторі, буде активно розвиватися приватне підприємництво і зростати конкуренція.

У сфері бізнесу будуть спостерігатися зниження бар'єрів для входу та виходу приватних компаній, а конкурентоспроможність державних підприємств значно зросте. У ВВП країни частка сфери послуг до 2030 року зросте з 43 до 60–65%, в той час як частка сировинної промисловості скоротиться з 10,2 до 5,1%, а переробної – з 46,9 до 32,6% [27].

Що стосується ринку праці, то через 20 років в Китаї не буде більше системи прописки і працівники зможуть вільно пересуватися по країні, реагуючи на вимоги ринку і не побоюючись на новому місці залишитися без доступу до освіти та медицини. Ці працівники отримують гідну зарплату і мають повний пакет соціальних гарантій, що діють абсолютно в будь-якій точці цієї країни. Більше половини працюючих громадян задіяні в сфері послуг (51,8%), а лідируюча сьогодні за кількістю працівників сировинна промисловість у 2030 році представлена лише в 16,6% від загального числа трудових ресурсів [37].

За прогнозами, особистий добробут китайських громадян до 2030 р. виросте майже в 4 рази. У 2033 році Китай вже більше 10 років є найбільшим споживчим ринком світу, і його обсяг в 1,75 – 2 рази перевищує обсяг ринку США. До 2030 року внутрішнє споживання в КНР становитиме 48,5 трлн дол. США – якщо розраховувати за поточним обмінним курсом, або 37,7 трлн дол. США – якщо вважати по ППС, а ВВП на душу населення в аналогічних системах розрахунку складе 46,7 тис дол. США або 36,2 тис дол. США, відповідно [37].

Через 20 років Китай значно збільшить присутність на світовому ринку географічно і по галузях. Уже сьогодні китайські компанії займають провідні позиції в світових рейтингах і в найближчі десятиліття займуть домінуюче становище майже у всіх секторах світової економіки. Вже зараз Китай у великій мірі залежить від

імпорту енергоресурсів, і саме до 2030–2035 років споживання енергоресурсів в країні буде невідпинно зростати, поки не досягне свого «нульового приросту». За прогнозами Інституту корисних копалин Академії геологічних наук Китаю, в 2030–2035 роках загальний обсяг енергоспоживання в Китаї досягне 4,36 млрд т в нафтовому еквіваленті на рік, або 2,98 тони на душу населення. Залежність від імпорту нафти буде складати 75%, від природного газу – 40%, вугілля – 10%. Разом з цим Китай буде відчувати зростаючу конкуренцію в боротьбі за енергоресурси, причому не тільки з боку розвинених країн, а й з боку таких швидкозростаючих економік, як Індія. Щоб убезпечити себе з цієї точки зору, китайська влада постійно вживає заходів по максимальній диверсифікації імпорту та активної участі в зарубіжних інвестиційних проектах з енергетики. Китайські енергетичні компанії безперервно скуповують активи в нафтових і газових проектах по всьому світу. Наприклад, CNPC всього через рік після закінчення військової кампанії в Іраку вже контролює видобуток в трьох провінціях на півдні, де видобувається 1,4 млн барелів на день, що становить майже половину видобутку в Іраку. Зараз йдуть розмови про те, що CNPC купує частку ExxonMobil в родовищі Західна Курна, яке має запаси вартістю 50 млн дол.США. Ірак, який видобуває сьогодні близько 3 млн барелів на день, через 20 років видобуватиме 8 млн барелів, 80% з яких, як очікується, будуть йти в Китай [22].

Що не менш важливо, економіки інших незахідних країн, таких як Колумбія, Єгипет, Індонезія, Іран, Південна Африка, Мексика, Туреччина, що знаходяться сьогодні на середньому рівні, до 2030 року можуть піднятися. Окремо більшість цих країн залишаться гравцями другого плану, оскільки Китай і Індія є набагато більшими. Однак, як група, до 2030 року вони почнуть перевершувати Європу, Японію і Росію по світовому впливу. На африканському континенті Єгипет, Ефіопія і Нігерія мають достатній потенціал для того, щоб наздогнати або перегнати Південну Африку по загальній потужності економік. Але вирішальним фактором стане оптимізація управління, спрямована на подальше зростання економіки, соціальної сфери і розвиток людського потенціалу. У Південно-Східній Азії В'єтнам буде

нарощувати регіональний вплив і до 2030 року наблизиться за цим значенням до Таїланду.

Вагомий внесок зробить розвиток цифрової економіки. Наприклад, штучний інтелект (ШІ, або AI) стрімко поширюється в різних країнах і сферах діяльності – за оцінками Gartner, до 2022 року обсяг ринку досягне 3,9 трлн дол США. PwC прогнозує, що до 2030 року AI може принести світовій економіці 15,7 трлн дол США, а приріст ВВП в окремих країнах завдяки йому досягне 26%. В індексі впливу штучного інтелекту, який вважає PwC, враховано близько 300 потенційних варіантів застосування AI в ритейлі, фінансах, охороні здоров'я, виробництві, логістиці та багатьох інших індустріях.

Висновки до розділу 3

Аналіз економічних стратегій країн світу свідчить, що ті країни, які дотримуються стратегій сталого розвитку та структурної переорієнтації національного виробництва на інноваційний шлях розвитку, впровадження IT-технологій та переходу до циркулярної економіки мають всі шанси стати лідерами світового економічного зростання вже до 2050 р.

Для України та країн, що розвиваються, головною перешкодою економічного зростання стає дотримання екстенсивного типу економічного зростання, орієнтація на виробництво та експорт сировини та напівфабрикатів, товарів з низьким вмістом доданої вартості. Такі країни будуть залишатися аутсайдерами світового економічного розвитку. Таким чином, перебуваючи в центрі Європи, поруч з державами, активно перетворюють свої економіки, Україна помітно відстала і не встигає за процесами, які відбуваються в сусідніх державах. Беручи до уваги ресурси та географічне положення України, а також конкретні умови, які створює світова економіка кожній державі, Україна повинна знайти свій шлях переходу до ринкової економіки і прискорення структурних перетворень з метою зміцнення своєї ролі у світовій економіці. Одним із пріоритетів економічної стратегії має бути бачення того, що Україна може запропонувати світові. Інтернаціоналізація українського бізнесу

повинна бути в основі економічного розвитку: експорт, залучення технологій та інвестицій, відкриття виробництв за кордоном, франчайзинг, сильні українські бренди.

У сучасному світі рівень розвитку цифрових технологій відіграє визначальну роль в конкурентоспроможності країн та інтеграційних економічних союзів. Всі країни світу прагнуть розвинути цифрову економіку, тому що вона сприяє збільшенню ВВП. Також прийнято вважати, що за цифровою економікою – майбутнє не тільки економік окремих країн, а й світової економіки в цілому.

ВИСНОВКИ

Світова економіка пододала довгий шлях становлення від етапу феодалізму до розвинутого ринкового господарства, від відкритості до неопротекціонізму. Процеси лібералізації зовнішньоекономічної діяльності і глобалізації призводять до того, що економічне зростання країн за кількісними показниками створює для країни-лідера можливість отримання певних економічних вигадів, сукупна величина яких призводить і до політичного лідерства. Сучасна структура світового господарства характеризується домінуванням четвірки економік-лідерів – США, ЄС, Японія і Китай, а зміни в рейтингу лідерів найближчим часом маловірогідні.

Важливим фактором розвитку країн світу у XXI ст. є економічне зростання. Воно залежить від кількості та якості економічних ресурсів, які використовуються в процесі виробництва, а також від продуктивності праці, яке відбувається на основі впровадження НТП. Основними чинниками економічного зростання є: праця, капітал, земля та підприємницькі здібності. Вони між собою тісно взаємопов'язані та переплетені. У свою чергу, економічне зростання дозволяє країні боротися з бідністю та забрудненням довкілля без падіння існуючого рівня споживання, скорочення обсягів інвестицій і виробництва суспільних благ. Якщо у першій половині XX ст. у світовій економіці домінували країни, які швидко розвивали економіку на засадах екстенсивного типу економічного зростання, то з 70-х років XX ст. і до сьогодення – країни, що є лідерами світового економічного розвитку, переходять до інтенсивного типу економічного зростання, які ґрунтуються на інноваціях, принципах сталого економічного розвитку та циркулярній економіці.

Міжнародні економічні організації, об'єднуючи країни, які є їхніми членами, акумулюють у собі надзвичайно великий фінансовий, виробничий, науковий та інший потенціал. В результаті організації можуть здійснювати принципово важливий вплив на національні економіки і глобальну економіку в цілому і, завдяки цьому вони є стратегічними суб'єктами світової економіки. МЕО захищають економічні інтереси розвинутих країн світу, які є їх засновниками, що породжує нові тенденції – перехід

країн – нових лідерів світового розвитку до двосторонніх та міждержавних угод та домовленостей, формування нових регіональних інтеграційних угруповань країн світу замість традиційної практики уніфікації вимог МЕО щодо умов господарювання для всіх країн світу.

Важливою складовою розвитку будь-якої країни є сфера інновацій, тільки, якщо країна розвиває дану галузь та розробляє стратегії щодо подальшого їх застосування, то можна вважати, що економіка даної країни буде більш успішно розвиватись. Проведені дослідження дозволили встановити, що інноваційні бізнес-моделі циркулярної економіки виникають і розвиваються, в першу чергу, в урбанізованому і екологічно-відповідальному середовищі і спрямовані на скорочення залежності від матеріальних ресурсів, підвищення ефективності та збільшення прибутку.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Регламент Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу 1013/2006 від 14 червня 2006 року «Про транспортування відходів». — Режим доступу: <http://base.garant.ru/2570143/>.
2. Баланчук І. С. Досвід інноваційного розвитку Південної Кореї і його адаптація в Україні. Наука, технології, інновації. 2018. № 3. С. 50-55.
3. Воскресенський А. Д. «Велика Східна Азія»: енергетичні аспекти міжнародних відносин і безпеки // Енергетичні вимірювання міжнародних відносин і безпеки в Східній Азії. - М .: 2007. - С. 22-47.
4. Дмитрієв А. Роль міжнародних організацій у світовому процесі глобалізації / А. Дмитрієв // Публічне право. – 2013. – № 1. – С. 418 – 420.
5. Економічна теорія : Підручник/ В. М. Тарасевич, В. В. Білоцерківець, С. П. Горобець, О. В. Давидов та ін.; За ред. В. М. Тарасевича; М-во освіти і науки України, Нац. металургійна акад. України . -К.: Центр навчальної літератури, 2006. -779 с.
6. Козак Ю.Г. Міжнародні організації / Ю.Г. Козак, В.В. Ковалевський, З. Кутайня. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 440 с
7. Крижановський О.П. ФЕОДАЛІЗМ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я / Ред.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2013. - 688 с.:
8. Купряновский В. П., Добринін А. П., Д. Є. Наміот Д. Є.. Цілісна модель трансформації в цифровій економіці - як стати цифровими лідерами // International Journal of Open Information Technologies. – 2017. – vol. 5, no. 1. – С. 26–33.
9. Кучик О. Еволюція поняття міжнародної організації: теоретико-методологічний аспект // Вісник Львівського ун-ту. Серія міжнародні відносини. – 2012. – Вид. 30. – С. 24 – 32

10. Морозов Є.В. Англо-французьке колоніальне суперництво в кінці ХІХ століття і його вплив на перегрупування європейських держав / Є.В. Морозов. Успіхи сучасного природознавства. 2014. № 9. С. 110 –114.
11. Прудников М.Н. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник для бакалаврів. 6-е вид., М.: Юрайт, 2013. 811 с.
12. Шнирков О. І. Міжнародний валютний фонд у системі світових фінансових організацій / О. І. Шнирков // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. – 2002. – Вип. 21–24. – С. 32–39.
13. Beck U. What is globalization? The Errors of Globalism - Answers to Globalization – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с
14. Осбринк Б. Империя Нобелей. История о знаменитых шведах, бакинской нефти и революции в России. М.: ТЕКСТ, 2003. С. 230.
15. <https://www.me.gov.ua/> – офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України
16. <https://minfin.com.ua/> – офіційний сайт Міністерства фінансів України
17. <http://www.nbuv.gov.ua> – офіційний сайт наукової періодики України Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського.
18. <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2019/> – офіційний сайт
19. <http://www.ukrstat.gov.ua/> – офіційний сайт Державної служби статистики України
20. <https://www.bea.gov/data/intl-trade-investment/international-trade-goods-and-services>
21. <https://ec.europa.eu/eurostat> – офіційний сайт служби статистики країн ЄС
22. <http://en.cags.ac.cn/> – офіційний сайт Chinese Academy of Geological Sciences
23. <http://www.fao.org/> – офіційний сайт Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН
24. <https://www.ft.com/> – офіційний сайт Financial Times
25. <https://www.imf.org> – офіційний сайт Міжнародний Валютний Фонд

26. <https://www.oecd.org/> – офіційний сайт організація економічного співробітництва та розвитку
27. <https://www.sc.com/> – офіційний сайт Standard Chartered
28. <https://www.un.org/ecosoc/> – офіційний сайт Економічної і соціальної ради ООН
29. <https://unctad.org/en/> – офіційний сайт Конференції ООН з торгівлі та розвитку
30. <https://www.unido.org/> – офіційний сайт Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку
31. <https://www.wipo.int/> – офіційний сайт Всесвітньої організації інтелектуальної власності
32. <https://www.wto.org/> – офіційний сайт Всесвітньої торгової організації
33. Всесвітній банк. / Гуманітарна енциклопедія: Організації [Електронний ресурс] // Центр гуманітарних технологій, 2006–2020. <http://www.un.org.ua/ua/informatsiinyi-tsentr/news/3806-svitovyi-bank-ekonomichnyi-ohliad-ta-makroekonomichni-prohnoz-dlia-ukrainy-2016-2>
34. Сальдо торгового балансу Китаю [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/china/trade-balance>
35. « ЄС створює Порядок Денний для ООН до 2030 року» [Електронний ресурс]. – <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/factsheet-eu-delivering-2030-agenda-sustainable-development>
36. Behsudi A. China's new investment law replete with question marks // Politico. URL: <https://www.politico.com/story/2019/03/15/chinasinvestmentlawtrade1274> 817 (accessed: 05.05.2019).
37. China Customs Statistics // General Administration of Customs of People's Republic of China [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://english.customs.gov.cn/newsroom/statistics>.
38. Communication from the Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of The Regions towards

a circular economy: A zero waste programme for Europe. — Режим доступа: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/>

39. Factbox: China, a greater contributor to global economy [Электронный ресурс] // Xinhua. – 2018. – Режим доступа до ресурсу: http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/18/c_137476593.htm

40. Hirtzer M., Polansek T. Trade wars cost U.S., China billions of dollars each in 2018. URL: <https://www.reuters.com/article/ususatradechina/tradewars-costuschina-billionsofdollarseachin2018idUSKCN1OR1JH> (accessed: 05.05.2019).

41. Klaus Schwab. The fourth industrial revolution. What it means and how to respond?: [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://www.foreignaffairs.com/>

42. Nissinen, S. Business Finland takes circular economy startups to the global stage // Bussiness Finland. – 2008. – 26.06.2018. – <https://www.businessfinland.fi/en/whatsnew/blogs/2018/business-finland-takes-circular-economy-startups-to-the-global-stage/>

43. https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf

44. <http://hdr.undp.org/en/content/2019-human-development-index-ranking>

45. <https://www.heritage.org/index/about>

46. <https://www.investopedia.com/terms/b/balance-of-trade>

47. <https://www.macrotrends.net/countries/IND/india/life-expectancy>

48. <https://www.prosperity.com/rankings>

49. <https://www.seco.admin.ch/>

50. <https://www.sophiagenetics.com/>

51. <https://sweden.se/business/innovation-in-sweden/>

52. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/>

53. <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2019>

54. <https://www.weforum.org/reports/how-to-end-a-decade-of-lost-productivity-growth>

55. <https://worldbank.org/country/china>

56. <https://worldhappiness.report/ed/2020/>

57. <https://www.zdnet.com/article/india-to-spend-8000-crore-on-quantum-computing/>

58. <http://www.globalinnovationindex.org/>

ДОДАТКИ

Додаток А

«Ранжування країн світу за основними світовими рейтингами та індексами,
2019 – 2020 рр.»

Таблиця А.1

Рейтинг Doing business-2020

Місце	Країна
1	Нова Зеландія
2	Сінгапур
3	Гонконг
4	Данія
5	Південна Корея
6	США
7	Грузія
8	Великобританія
9	Норвегія
10	Швеція
64	Україна

Примітка. Складено автором за даними Всесвітнього банку

Таблиця А.2

Топ 5 країн світу за Індексом економічної свободи, 2019 р.

Місце	Країна	Оцінка /100
1	Гонконг	90,2
2	Сінгапур	89,4
3	Нова Зеландія	84,4
4	Швейцарія	81,9
5	Австралія	80,9
147	Україна	52,3

Примітка. Складено автором за даними Всесвітнього банку

Таблиця А.3

Індекс глобальної конкурентоспроможності 4.0, 2019 р.

Місце	Країна	Оцінка /100
1	Сінгапур	84,8
2	США	83,7
3	Гонконг	83,1
4	Нідерланди	82,4
5	Швейцарія	82,3
85	Україна	57

Примітка. Складено автором за даними Всесвітнього економічного форуму

Таблиця А.4

Індекс людського розвитку країн світу, 2019 рік

Місце	Країна
1	Норвегія
2	Швейцарія
3	Ірландія
4	Німеччина
5	Гонконг
88/189	Україна

Примітка. Складено автором за даними Human Development Report

Таблиця А.5

Рейтинг країн світу за рівнем щастя, 2019 р.

Рейтинг	Країна	Індекс
1	Фінляндія	7.769
2	Данія	7.600
3	Норвегія	7.554
4	Ісландія	7.494
5	Нідерланди	7.488
133	Україна	4.332

Примітка. Складено автором за даними World Happiness Report

Рейтинг індексу процвітання країн світу, 2019 р.

Рейтинг	Країна	Індекс
1	Данія	83.96
2	Норвегія	83.96
3	Швейцарія	83.64
4	Швеція	83.04
5	Фінляндія	82.39
96	Україна	54.50

Примітка. Складено автором за даними британського Legatum Institut

Додаток Б

Таблиця Б.1

Класифікація ООН за типами країн:

Економічно розвинені країни	Країни, що розвиваються
США	Китай
Канада	Індія
Японія	Бразилія
Ізраїль	Мексика
ПАР	Туреччина
Австралія	Польща
Нова Зеландія	Чехія
Сінгапур	Словенія
Південна Корея	Хорватія
Тайвань	
Гонконг	
Німеччина	
Франція	
Швеція	
Фінляндія	
Великобританія	
Ірландія	

Примітка. Складено автором за даними ООН

Основні макроекономічні показники економічного розвитку високорозвинених країн світу

Країна	Номінальний ВВП на душу населення (дол. США на рік)		ВВП (ПКС) на душу населення (дол. США на рік)		ВНД на душу населення (дол. США на рік)
	2018	2019	2018	2019	2018
США	62,869	65,112	62,606	65,112	62,850
Канада	46,290	46,213	49,690	50,725	44,860
Японія	39,304	40,847	44,246	45,546	41,340
Австралія	56,420	53,825	52,379	53,378	53,190
Ізраїль	41,728	42,823	37,994	39,121	40,850
Нова Зеландія	41,205	40,634	40,095	40,943	40,820
Німеччина	47,663	46,564	52,386	53,567	47,180
Бельгія	46,696	45,176	48,327	49,529	45,340
Данія	60,897	59,795	52,278	53,882	60,190
Франція	42,953	41,761	45,893	47,223	41,080
Сінгапур	64,579	63,987	101,387	103,181	58,770
Фінляндія	49,738	48,869	46,596	47,975	47,750

Примітка. Складено автором за даними Міжнародного Валютного Фонду

Класифікація міжнародних економічних організацій

Міжурядові	Неурядові
Організації Об'єднаних Націй	ЕКОСОР
Світова організація торгівлі	ЮНКТАД
Всесвітня митна організація	ЮНІДО
Міжнародна торговельна палата	Продовольча і сільськогосподарська організація
Міжнародна організація праці	Всесвітня організація інтелектуальної власності
МВФ	Міжнародне агентство з атомної енергії
Світовий банк	

Примітка. Складено автором за даними

Додаток В

Таблиця В.1

Динаміка ВВП Китаю за період 2008 - 2019 рр.

Рік	Значення (млрд дол. США)	Зміни (%)
2008	4 604,29	28,92
2009	5 121,68	11,24
2010	6 066,35	18,44
2011	7 522,10	24
2012	8 570,35	13,94
2013	9 635,03	12,42
2014	10 534,53	9,34
2015	11 226,19	6,57
2016	11 221,84	-0,04
2017	12 062,29	7,49
2018	13 368,07	10,83
2019	14 240,00	

Примітка. Складено автором за даними Всесвітнього банку

Таблиця В.2

Експорт товарів і послуг Китаю за 2008-2018 рр.

Рік	Значення (млрд дол. США)	Зміни (%)
2008	1,496 317	18,95
2009	1,249 723	-16,42
2010	1,603 944	28,34
2011	2,008 852	25,24
2012	2,175 092	8,28

Продовження додатку В
Продовження таблиці В.2

Рік	Значення (млрд дол.США)	Зміни (%)
2013	2,355 594	8,3
2014	2,462 902	4,56
2015	2,360 152	-4,17
2016	2,197 922	-6,87
2017	2,429 277	10,53
2018	2,651 009	9,13

Примітка. Складено автором за даними Всесвітнього банку

Таблиця В.3

Імпорт товарів і послуг Китаю за 2008-2018 рр.

Рік	Значення (млрд дол. США)	Зміни (%)
2008	1,146 484	20,81
2009	1,029 593	-10,2
2010	1,380 920	34,12
2011	1,826 948	32,3
2012	1,943 247	6,37
2013	2,120 215	9,11
2014	2,241 602	5,73
2015	2,002 281	-10,68
2016	1,942 185	-3
2017	2,212 267	13,91
2018	2,548 048	15,18

Примітка. Складено автором за даними Всесвітнього банку

Таблиця В.4

Динаміка ВВП США за період 2008 - 2019 рр.

Рік	Значення (млрд дол. США)	Зміни (у відсотках, %)
2008	14 712,83	1,81
2009	14 448,93	-1,79
2010	14 992,05	3,76
2011	15 542,60	3,67
2012	16 197,05	4,21
2013	16 784,83	3,63
2014	17 527,28	4,42
2015	18 224,78	3,98
2016	18 715,05	2,69
2017	19 519,40	4,3
2018	20 580,25	5,43
2019	21 500,00	—

Примітка. Складено автором за даними Всесвітнього банку

Таблиця В.5

Основні показники зовнішньої торгівлі США протягом 2013-2018 рр.

Показники зовнішньої торгівлі	2013 (млрд дол. США)	2014	2015	2016	2017	2018
Імпорт товарів	2,294,25	2,385,48	2,273,25	2,207,20	2,358,79	2,615,67
Експорт товарів	1,593,71	1,635,56	1,511,38	1,457,39	1,663,59	1,674,33
Імпорт послуг	461,083,00	480,758,00	491,972,00	511,625,00	543,883,00	567,326,00
Експорт послуг	700,487,00	741,094,00	755,306,00	758,445,00	798,958,00	826,975,00

Примітка. Складено автором за даними Всесвітнього банку

Основні соціально-економічні показники Індії, 2012-2019 роки

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Очікувана тривалість життя (років)	67,32	67,77	68,07	68,37	68,67	68,97	69,27	69,50
Доступ до електрики (% населення)	79,9	80,87	83,62	88,0	89,65	96,62	–	–
Поширення ВІЛ серед населення від 15 до 49 років	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	–
Витрати на охорону здоров'я (% ВВП)	3,2	3,7	3,62	3,59	3,51	3,53	3,50	–
Частка населення, які використовують Інтернет (%)	–	15,1	21,0	26,0	29,5	34,45	38,43	–

Примітка. Складено автором за даними Macrotrends

Основні макроекономічні показники Індії, 2010-2018 роки

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП реальний,% до поперед.р.	0,3	6,6	5,5	6,4	7,4	8,2	7,1	6,7	4,7
ВВП номінальний., трлн дол. США	1,7	1,8	1,8	1,9	2,0	2,1	2,3	2,6	2,7
ВВП на душу населення за ПКС, тис. дол.	4,5	4,8	4,9	5,2	5,5	5,9	6,2	6,5	7,9
Середньорічна інфляція,%	9,5	9,5	10,0	9,4	5,8	4,9	4,5	3,6	5,24
Імпорт (товари і послуги),приріст, %	15,7	10,3	1,4	-3,6	5,4	0,4	4,1	10,6	7,1
Експорт (товари і послуги), приріст,%	26,7	11,80	0,2	5,0	3,6	-5,3	6,5	7,2	5,2
Безробіття,% робочої сили	5,6	5,6	5,7	5,7	5,6	5,6	5,5	5,4	5,3
Держборг,% ВВП	67,5	69,6	69,1	68,5	67,8	69,6	68,9	70,2	–

Примітка. Складено автором за даними МВФ

Таблиця В.8

Основні соціально-економічні показники Республіки Корея, 2012-2019 роки

Показники	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Очікувана тривалість життя (років)	84,29	84,60	84,88	85,15	85,38	85,60	85,79	85,95
Витрати на охорону здоров'я (% ВВП)	6,4	6,6	6,8	7,0	7,3	7,6	–	–
Індекс людського розвитку	0,89	0,89	0,90	0,90	0,90	0,90	0,91	0,906

Примітка. Складено автором за даними Всесвітнього банку

Таблиця В.9

Основні макроекономічні показники Республіки Корея, 2010-2018рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП реальний, % до поперед. року	6,8	3,7	2,4	3,2	3,2	2,8	2,9	3,1	2,7
ВВП номінальний., трлн дол. США	1,09	1,20	1,22	1,30	1,41	1,38	1,41	1,53	1,6
ВВП на душу населення за ПКС, тис. дол. США	30,9	32,5	33,7	35,3	36,8	38,1	39,5	41,4	43,3
Середньорічна інфляція, %	2,94	1,09	2,19	1,30	1,27	0,7	1,0	1,9	1,5
Імпорт(товари і послуги), приріст, %	17,3	14,4	2,4	1,7	1,4	2,1	4,7	7,0	1,7
Експорт(товари і послуги), приріст, %	12,6	15,2	5,1	4,2	2,0	-0,1	2,6	1,9	4,2
Безробіття, % робочої сили	3,7	3,4	3,2	3,1	3,5	3,6	3,7	3,7	3,8
Держборг, % ВВП	30,8	31,5	32,2	35,4	37,3	39,5	39,9	39,8	40,7

Примітка. Складено автором за даними МВФ

Додаток Г

Таблиця Г.1

Структура експорту товарів за галузями економіки України, 2019 р.

Галузь	Об'єм експорту (млрд дол США)	Структура, %	Зміни порівняно з 2018р (млн дол США)
Продукція АПК та харчової промисловості	22 146,0	44,2	+3 534,2 = +19%
Продукція металургійного комплексу	10 257,8	20,5	-1 374,9 = - 11,8%
Продукція машинобудування	5 528,4	11,0	+55,8 = +1,0%
Мінеральні продукти	4 867,1	9,7	+527,5 = +12,2%
Продукція хімічної промисловості	2 652,8	5,3	+87,3 = +3,4%
Деревна та паперова маса	1 838,5	3,7	-204,7 = -10,0%
Продукція легкої промисловості	1 184,6	2,4	-35,5 = -2,9%

Примітка. Складено автором за даними Державної служби статистики України

Обсяги експорту та імпорту країн ЄС, 2018 р.

Країна	Об'єм імпорту (млн дол США)	Динаміка змін порівняно з 2015 роком, %	Об'єм експорту (млн дол США)	Динаміка змін порівняно з 2015 роком, %
Польща	4 102,6	↑ 76,5	3 296,5	↑ 66,7
Італія	2 074,7	↑ 112,5	2 418,9	↑ 22,2
Німеччина	5 991,5	↑ 50,7	2 383,4	↑ 79,4
Нідерланди	765,0	↑ 69	1 848,4	↑ 104,1
Угорщина	1 241,6	↓ 22,8	1 562,8	↑ 71,8
Іспанія	844,2	↑ 91,5	1 500,8	↑ 43,8
Румунія	645,5	↑ 102,9	1 005,6	↑ 76,4
Чехія	1 165,5	↑ 143	921,0	↑ 70,2
Словаччина	649,2	↑ 87,5	709,6	↑ 51,5
Бельгія	549,4	↑ 49,8	680,9	↑ 129,4
Велика Британія	767,2	↑ 34,6	628,1	↑ 70,7
Австрія	656,9	↑ 77,7	589,4	↑ 72,4
Франція	1 652,8	↑ 85,1	596,2	↑ 19,8
Болгарія	460,2	↑ 81,8	482,2	↑ 14,9
Литва	1 144,5	↑ 107,1	410,8	↑ 73,8
Латвія	166,4	↑ 91	300,1	↑ 99,7
Португалія	74,8	↑ 65,7	282,2	↓ 12
Греція	311,5	↑ 30,6	274,3	↑ 78,3
Данія	274,1	↑ 85,7	254,8	↑ 76,1
Ірландія	169,6	↑ 124,9	153,2	↑ 158,9
Естонія	144,4	↑ 86,3	139,9	↑ 111,2
Швеція	489,0	↑ 78,8	77,1	↑ 27,2
Фінляндія	275,3	↑ 23,5	46,2	↓ 3,9
Кіпр	23,2	↑ 36,9	43,0	↓ 30
Мальта	5,2	↓ 68,1	41,4	↑ 238,5
Словенія	245,0	↑ 90,1	38,9	↑ 139,5
Хорватія	52,5	↑ 246,7	37,2	↑ 42,6
Люксембург	53,1	↓ 8	20,0	↑ 243

Примітка. Складено автором за даними Євростату

Глобальний інноваційний індекс в 2019 році

Місце в рейтингу	Країна	Кількість балів (100)
1	Швейцарія	67,24
2	Швеція	63,65
3	США	61,73
4	Нідерланди	61,44
5	Велика Британія	61,3
6	Фінляндія	59,83
7	Данія	58,44
8	Сінгапур	58,37
9	Німеччина	58,19
10	Ізраїль	57,43

Примітка. Складено автором за даними Global Innovation Index Report